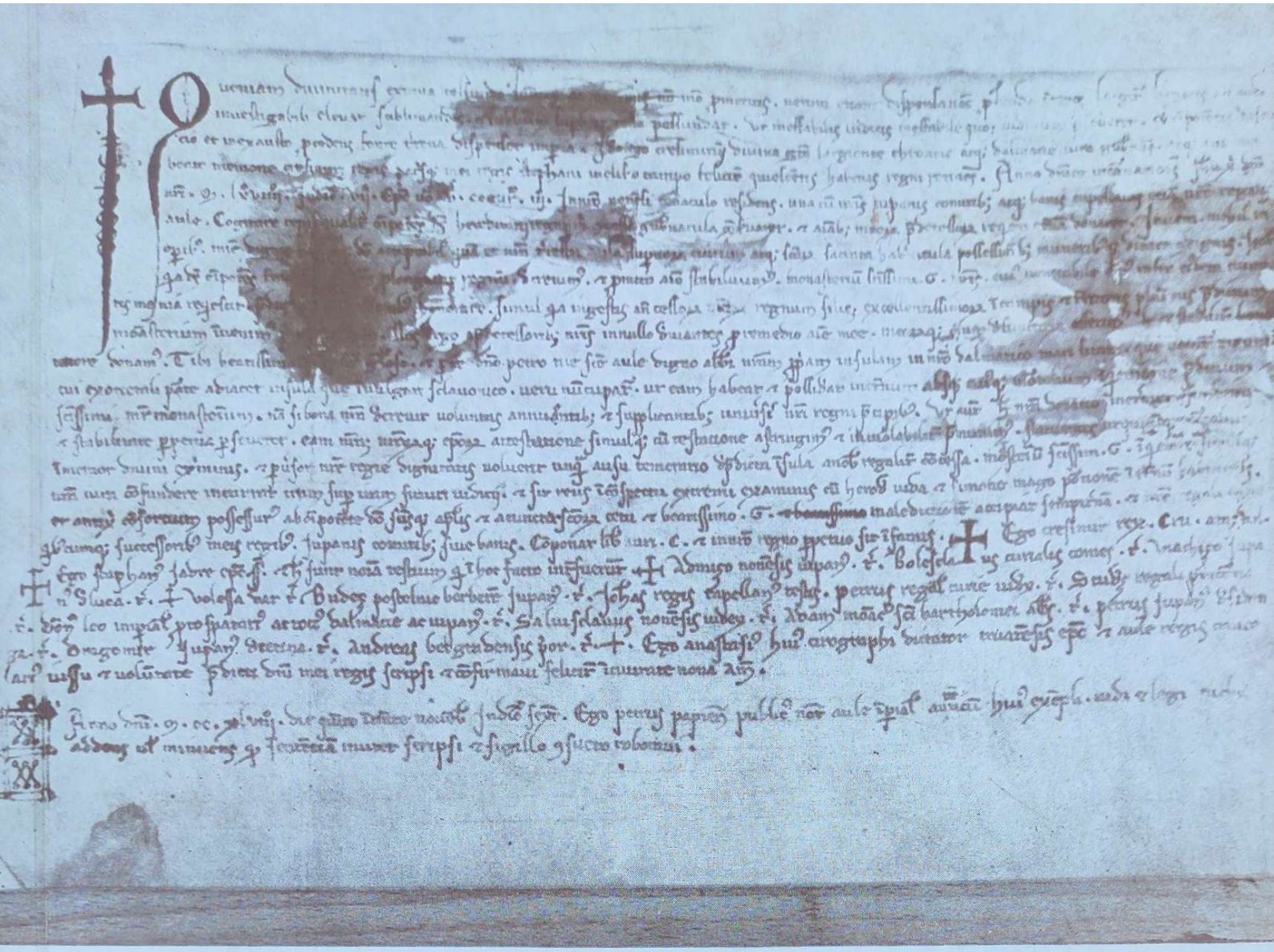

POMORSKA PROSLAVA

1069 zadar - nin 1969

INSTITUTUM ACADEMIAE JUGOSLAVICAE
SCIENTIARUM ET ARTIUM IN ZADAR

INSTITUT JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI
U ZADRU

Posebna izdanja

A

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

VJEKOSLAV MAŠTROVIĆ

PROSLAVA 900-GODIŠNJICE KREŠIMIROVE DAROVNICE O NAŠEM MORU (1069-1969)

ZADAR
1971

Tehnička oprema i tisak

Novinsko poduzeće »Narodni list« — Zadar, 1971.

U 1969. godini navršilo se devetsto godina od izdanja značajne darovnice hrvatskog kralja Petra Krešimira IV, u kojoj se bjelodano ističe pomorska i kopnena snaga, te opredjeljenost Hrvatske prema moru. To je u evropskim razmjerima rijetki državnopravni čin od pomorske važnosti.

S obzirom na političke i teritorijalne prilike na hrvatskoj obali Jadrana, ova je isprava od izuzetne vrijednosti i u pravcu što ističe jedinstvo Hrvatske, napose obale (primorja) koje već proizlazi iz titularna oblika »Ja Krešimir kralj Hrvatske i Dalmacije«. Naziv »Dalmacija« se tada odnosi na bizantinski temat od pet primorskih i tri otočna grada.

Ova isprava izdana »u našem ninskom obitavalištu« ima državnopravno, pomorsko, političko, vojno i privredno značenje, a predmet je čina darovanje otoka Mauna, koji se nalazi »u našem dalmatinskom moru ..., kojemu s istočne strane leži otok što se slavenskim jezikom zove Vir«, benediktinskom samostanu sv. Krševanu u Zadru. Tako se i u toj eminentnoj srednjovjekovnoj diplomi očituje vjekovna i divna simbioza Nina i Zadra.

Svi su ti razlozi upućivali da se dostojno proslavi godišnjica izdanja te Krešimirove povelje. Ujedno da to bude i povod za pružanje pomoći u obnovi starog grada Nina, koji je kako od mletačke i od austrijske vlasti, tako i kasnije od rojalističke Jugoslavije potpuno zapušten, iako ima izvrsne uvjete za privredni razvoj, ne samo zbog primorskog smještaja, nego zbog plodne zemlje u okolici i povoljnih komunikacijskih veza.

Inicijativu, pomoć i suradnju za ostvarenje proslave ove godišnjice pružila je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti preko svog Instituta u Zadru.

Općinska konferencija SSRN u Zadru osnovala je Akcioni odbor za proslavu u 1969. god. Dana Ratne mornarice i pomorstva

Jugoslavije i 900-godišnjice izdanja Krešimirove darovnice. Taj se odbor sastojao od predstavnika Komande Splitske armijske oblasti, Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije, priobalnih komuna, pomorskih poduzeća, društvenih i političkih organizacija, te napose predstavnika tih organizacija i poduzeća iz Nina, zatim Odbora za Nin na čelu s predsjednikom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti akad. dr Grgom Novakom, kao i Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru s njegovim direktorom znanstvenim savjetnikom dr Vjekoslavom Maštrovićem, koji je bio predsjednik Akcionog odbora.

Predviđeno je da se raspored proslave odvija od 4. do 10. rujna 1969. god. u Zadru i u Ninu, i to u dva dijela: prvi dio obuhvaća uvodne priredbe, a drugi dio središnje priredbe na glavne dane proslave 9. i 10. rujna 1969. god.[1] U stvari razne su priredbe bile preko cijele godine u znaku ili povodom godišnjice Krešimirove darovnice.

II

Tako su uvodne priredbe započele člankom u novinama[2] i potom obavještavanjem ili kraćim predavanjima na Radio Zagrebu ili TV Zagreb. Predavanja su održana u raznim mjestima organizirana od kulturnih društava.

Osim toga neki su stručni simpoziji,[3] znanstveni skupovi[4] i izložbe[5] održani u Zadru, te je u pozivu istaknuta Krešimirova obljetnica kao razlog priredbe.

[1] U tiskanom programu istaknuto je u uvodu između ostalog: *»Odlučeno je da se središnja proslava održi u starom gradu Ninu, u kojem je 1069. god. Petar Krešimir IV izdao darovnicu, koja je dokumenat o suverenitetu hrvatske države na kopnu i moru, kao i dalji dokaz naše rane pomorske afirmacije«.*

[2] Vj. Maštrović, Starohrvatski grad Nin, Slobodna Dalmacija XXVIII/1969, novogodišnji broj, str. 8.

[3] Od 25. do 27. lipnja 1969. održan je u Zadru (Dom JNA) 11. Jugoslavenski simpozij o ETAN-u u pomorstvu. To je organizirao Jugoslavenski komitet za ETAN, Savezni stručni odbor za ETAN u pomorstvu, koji ima sjedište u Zadru.

[4] Od 28. do 31. svibnja održan je prvi jugoslavenski simpozij o slabovidnosti i strabizmu u Zadru. U uvodnoj riječi prof. dr Zvonimir Pavišić govorio je o Krešimirovoj godišnjici. Govorili su još prof. dr Feodora Ferić-Seiwerth i dr Bogomir Smrkinić. — Od 4. do 17. lipnja u Zadru se održao kongres hematologa i transfuziologa Jugoslavije. U uvodnom dijelu riječ je bila o Krešimirovoj darovnici i njenom značenju. O razvoju medicinske znanosti u Zadru govorio je prim. dr Martin Vabušek. — U organizaciji Instituta za oceanografiju i ribarstvo iz Splita u Zadru je održan znanstveni skup o istraživanju Jadrana 4. rujna.

[5] Zadarsko Filatelističko društvo »Mare nostrum« u suradnji s Filatelističkim savezom Hrvatske otvorilo je 1. rujna četvrtu ali do sada najveću filatelističku izložbu u Zadru (u prostorijama Tehničke škole). Na izložbi su sudjelovali svojim kolekcijama kolekcionari iz Zadra, Zagreba, Splita, Krka, Karlovca i Pule. — U organizaciji Narodnog muzeja u Zadru 15. srpnja otvoren je VI međunarodni bijenale umjetničke fotografije »Čovjek i more«, na kojoj je izloženo 312 fotografija od 278 autora iz 57 zemalja.

Veliko i drago iznenađenje i radost uslijedilo je kad je 28. kolovoza izvan svakog rasporeda predsjednik Republike *Josip Broz Tito* posjetio Zadar i posebno Nin. U Zadar je stigao na š/b Ratne mornarice »Galeb«. U njegovoj su se pratnji nalazili: predsjednik Savezne skupštine Milentije Popović, predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Mitja Ribičič, predsjednik Sabora SR Hrvatske Jakov Blažević, predsjednik Centralnog komiteta SK Hrvatske dr Savka Dabčević-Kučar, predsjednik Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske Dragutin Haramija, tajnik Izvršnog komiteta CK SKH Pero Pirker, zapovjednik Vojnopomorske oblasti admiral Bogdan Pecotić i dr. Tisuće Zadrana na čelu s predsjednikom Skupštine općine Zadar *Kažimirom Zankijem* priredili su veličanstven doček. Nakon šetnje po Zadru, koji Tito rado posjećuje, krenuo je s navedenom pratnjom u prvu hrvatsku prijestolnicu, u stari grad Nin. Putem ga je pozdravljala masa naroda (Kožino, Petrčane i Zaton). U Ninu su tisuće građana iz samog gradića i okolice oduševljeno pozdravili goste. Tito i pratnja obišli su ninske spomenike, napose one iz hrvatske prošlosti, u pratnji predsjednika Skupštine općine Zadar K. Zankija, dok su stručnjaci po grupama pružili potrebna objašnjenja i tumačenja.

Kod dolaska u Arheološku zbirku na Kreljevcu tajnik Odbora za Nin *Ante Maštrović* predao je predsjedniku Titu zlatnu plaketu Nina, koja je izdana u povodu Krešimirove proslave. Plaketu je izradio prof. i akad. slikar *Vjekoslov Parać*. Predstavnik Arheološkog muzeja predao je Titu njihovu publikaciju »Problemi arheoloških istraživanja Nina«.[6]

Pošto je predsjednik Tito pregledao Arheološku zbirku, u kojoj su bili izloženi naročito starohrvatski spomenici iz Nina, zajedno s predmetima najnovijih otkrića, Tito je s očitim zadovoljstvom i raspoloženjem napisao u knjizi utisaka Zbirke slijedeće riječi:

»Veoma sam zadovoljan što mi se pružila prilika da vidim ove drevne spomenike Hrvatske kulture. Kad se otkriju sve iskopine to će zaista biti veoma značajan spomenik drevne i ranije Historije.«

B. J. TITO

28. VIII 1969.

[6] Zbornik »Povijest grada Nina« nije tada bio još tiskarski dovršen, pa je naknadno poslan predsjedniku Republike.

Slično su mišljenje izrazili i ostali članovi Predsjednikove pratnje. Uz pljesak i aklamacije naroda, gosti su automobilima napustili stari Nin i vratili se u Zadar, gdje su vođeni aktuelni razgovori s predstavnicima političkog, privrednog i kulturnog života zadarske općine. Predsjednik Tito obećao je, ako mu državni poslovi dopuste, da će ponovno posjetiti Nin na dan glavne proslave.

Na žalost to nije uslijedilo. Glavne su uvodne priredbe započele u organizaciji Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru.

U perivoju tog Instituta (Put mornarice 8), nedaleko poprsja akademika Ivana Brčića i Špire Brusine, podignuta su dva nova postolja na kojima su postavljena poprsja također članova naše Akademije dr Luke Jelića i dr Božidara Petranovića. Prvi je naročito zaslužan kao povjesničar i arheolog koji je mnogo arheološki istraživao u Ninu, te pisao rasprave s temom iz ninskog, zadarskog i biogradskog područja, a drugi se, osim svog znanstvenog rada iz pravne povijesti posebno istakao kao zaslužan javni i kulturni radnik.

Dana 4. rujna 1969. god. u 9 sati ugledni uzvanici iz Zagreba, Splita, Šibenika, Rijeke, Dubrovnika, Biograda, Paga, Benkovca, Obrovca, Novigrada, Nina, Zadra i dr. okupili su se u perivoju zadarskog Instituta, gdje ih je kao domaćin pozdravio direktor Instituta dr Vj. Maštrović, istaknuvši razlog sastanka i početak priredaba u povodu 900-godišnjice izdanja Krešimirove darovnice o našem moru. Potom daje riječ predsjedniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti akad. *dr Grgi Novaku*, koji izražava svoje posebno zadovoljstvo što se priređuje Krešimirova proslava, te da ona u užem programu započinje simbolikom odavanja pažnje i priznanja dvojici članova Akademije, od kojih je jedan prvi počeo sustavno istraživati Nin a drugi promicati iz Zadra kulturu na područje cijele Dalmacije.

Pristupa spomeniku dr Luke Jelića i govori o njemu kao znanstvenom radniku, povjesničaru i arheologu[7] i potom uz buran pljesak otkriva spomenik.

Nakon toga je *dr Vjekoslav Maštrović* prikazao lik akademika dr Božidara Petranovića, ukazavši na njegov znanstveni, a posebno kulturni rad u dalmatinskom dijelu Hrvatske. Kod toga je istakao njegov izrazito, upravo uzoran i pravilan stav prema svojoj domovini Hrvatskoj. Naravno da ga nije smetalo što je po narodnosti Srbin, nego baš naprotiv, bio je bolji i aktivniji od stotine intelektualaca iz Dalmacije, koji nisu pružili svojoj domovini niti dio one djelatnosti, koju je pružio dr Božidar Petranović, osnivač i dosmrtni

[7] Tekst govora v. u Prilogu.

predsjednik Matice dalmatinske.[8] Uz veliki pljesak prisutnih Vj. Maštrović otkriva spomenik B. Petranoviću.

Oba je poprsja izradio mladi akademski kipar Zadranin *Ratko Petrić*, koji sada živi u Zagrebu. On je besplatno izradio poprsje, a uz kolektiv zadarskog Instituta troškove je pomogao snositi Fond za unapređenje kulturne djelatnosti Općine Zadar.

U svečanom raspoloženju, zadovoljni jednim vrijednim činom pažnje današnjih generacija prema dvojici zaslužnih znanstvenika koji su djelovali u Zadru (jedan uz to i u Ninu), uzvanici su ušli u zgradu Instituta, gdje je u predavaonici započeo u priredbi Instituta Jugoslavenske akademije i Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije Znanstveni skup o političkom, ekonomskom i kulturnom značenju Nina kroz stoljeća.

Prisutne su 62 osobe. Skup je u određeno vrijeme započeo pozdravom direktora Instituta dr Vj. Maštrovića, koji je zamolio predsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti akad. G. Novaka, koji je ujedno i predsjednik spomenutog Društva, da otvori zasjedanje.

U uvodnom govoru akad. *Grga Novak* ukazao je na značenje Nina u povijesti za hrvatski narod, a posebno na važnost Krešimirove darovnice iz 1069. god. kao dokaza naše rane pomorske afirmacije u svijetu. Odaje puno priznanje organizatorima ovog skupa, koji je nužno potreban i odličan početak glavne proslave u Ninu.

U ime Skupštine općine Zadar Skup pozdravlja njen predsjednik *Kazimir Zanki*[9] slijedećim riječima:

> *Zadar i Nin su kroz povijest bili usko povezani. Iako su administartivno predstavljali posebne upravne cjeline, događaji i svakodnevna zbivanja povezivali su ih u jedno. Kad je Nin bio sjedište hrvatskih vladara, mjesto gdje su se održavali državni sabori i jedan od središta političkog života Hrvata, on je tada prelazio te granice i bio povezan sa Zadrom kao značajnim kulturnim središtem. Hrvatski vladari dolaze u Zadar i darivaju njegove ugledne samostane posjedima, kako bi oni još bolje razvili svoju kulturnu djelatnost. Upravo se sada slavi devetstota godišnjica jedne kraljevske darovnice izdane u Ninu zadarskom samostanu sv. Krševana. I to je dokaz njihove bliskosti u životu. Kasnije kad je Zadar raseljavan uslijed osvajačkih ratova Mletačke republike, njegovi se građani sklanjaju u Nin i Biograd kao gradove naj-*

[8] Tekst govora v. u Prilogu.

[9] Obitelj je Zanki iz grada Nina. Jedno je krilo te obitelji ostalo u tom gradu, a drugo živi u Privlaci, mjesto koje je udaljeno od Nina svega 6 km. Činovničkim seobama odvojaka te obitelji ima u Zagrebu i Splitu.

bliže im po geografskom smještaju i etničkoj srodnosti. Kad je Nin zbog bolesti i tursko-mletačkih ratova opustio, u Zadru su Ninjani nalazili utočište do povratka u svoj zavičaj. I u novijim vremenima Zadar i Nin nalaze mnogo zajedničkih komponenata u životu sve do nasilnog odvajanja Zadra od matice zemlje 1920. god. Odvojen od svog prirodnog i nacionalnog zaleđa, Zadar stagnira, a slično i Nin, jer je ovaj posljednji bio namjerno zapostavljen od rojalističkih jugoslavenskih vlasti i nije mogao održavati sve svoje funkcije kao prije. Ali čim se rasplamsala NOB ova se dva grada hvataju u zajedničko kolo i bore se za svoje oslobođenje. To se i postizava konačnim ujedinjenjem u zajedničku socijalističku republiku, gdje oba nalaze svoje mjesto u daljem radu na osiguranju bolje budućnosti.

Zadar danas ekonomski nalazi značajnu dopunu u ninskim poduzećima (Solani i Ciglani), a na isti način će se upotpunjavati njegovi turistički kapaciteti s onim u Ninu, gdje bi se trebao i mogao razviti zdravstveni turistički centar, jer za to postoje svi prirodni preduvjeti. S druge strane i Nin s okolicom spojen je u jednu općinu sa Zadrom, nalazi mogućnost školovanja i zapošljavanja svojih žitelja na području grada Zadra.

Održavanje ovog znanstvenog skupa o političkom, ekonomskom i kulturnom značenju Nina kroz stoljeća potvrda je ispravnog shvaćanja naše najstarije i najviše znanstvene ustanove Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti o značenju i potrebi proučavanja gradova Zadra i Nina. Akademija im je od svoga osnutka pred više od stotinu godina posvećivala punu pažnju i objavljivala u svojim izdanjima rasprave, građu i cijele knjige o njihovoj prošlosti, a činit će to sigurno i u budućnosti. Mi smo joj Zadrani i Ninjani na tome iskreno zahvalni. Posebno odajemo puno priznanje njezinu Institutu u Zadru, koji je organizator ovog znanstvenog skupa i dao je svestranu podršku cijeloj ovogodišnjoj ninskoj proslavi i njegovu značajnom jubileju.

U ime zadarske općine pozdravljam ugledne naše znanstvene radnike okupljene na ovom poslu. Želim vam svima ugodan boravak u Zadru i u Ninu, a Skupu želim pun uspjeh u radu.

U ime Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije govorio je odjelni tajnik Odjela za pomorsku povijest i arheologiju viši znanstveni suradnik *dr Ante Strgačić* iz Zadra:

Smatram osobitom čašću da kao odjelni tajnik Odjela za pomorsku povijest i arheologiju Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije mogu pozdraviti ovaj Znanstveni skup o političkom, ekonomskom i kulturnom značenju Nina kroz stoljeća, što ga je organizirala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu preko svog Instituta za historijske i ekonomske znanosti u Zadru zajedno s Društvom za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije ovdje u Zadru u sklopu Dana ratne mornarice i pomorstva Jugoslavije i 900-te godišnjice Krešimirove povelje iz godine 1069. o našem moru. Bila je doista sretna zamisao organizatora i suradnika ovog Znanstvenog skupa da on posveti svoje napore i svoja istraživanja nekadanjoj starodavnoj metropoli hrvatskoga kraljevstva, gradu Ninu. I to baš prigodom 900-te godišnjice povelje hrvatskoga kralja Krešimira IV. samostanu sv. Krševana u Zadru, kojom mu dariva »Nostram propriam insulam in nostro dalmatico mari sitam, que uocatur Mauni = naš vlastiti otok Maun, koji se nalazi u našem dalmatinskom moru«. A tu je značajnu i važnu ispravu kralj Krešimir IV. izdao »in nostro nonensi cenaculo residens = boraveći u [kraljevskoj] dvorani našega Nina« u društvu »cum nostris iupanis, comitibus aque banis, capllanis etiam nostre regalis aule = s našim županima, knezovima i banima kao i kapelanima našega kraljevskoga dvora«.

Ovu on ispravu ispušta spomenutom zadarskom samostanu baš iza sretnog događaja kad je »deus omnipotens terra marique nostrum prolongauit regnum = [kada] je svemogući Bog raširio moje kraljevstvo i na kopnu i na moru«, a sebe titulira punim, a za nas značajnim naslovom »Ego Cresimir, diuina gratia fauente, Croatie atque Dalmatie iura gubernans = ja Krešimir, po Božjoj milosti vladar Hrvatske i Dalmacije«.

Doista, razmjerno mala isprava, ali puna značenja. Puna značenja za važnost ovih naših strana, našega mora, našega Nina, koji je iniuria temporum i hudom kobi prošlosti našega hrvatskoga naroda u ovim stranama skoro zatrpan zaboravi kao malo učmalo selo, pak vrijedi i napora i truda da se obnovi stara slava hrvatskoga kraljevskoga Nina. Pa i još više, da on u novoj svojoj domovini, u sklopu svoje geografske cjeline pokaže ne samo lice svoje nekadanje veličine kako ju je imao kroz stoljeća, a koja je pred našim očima zastrta nanosima zemlje i mulja, već i da kroz Nin i njegovu okolicu prostruji

novi život, život napretka i život u slobodnoj mu domovini.

U tu ime: puno, puno uspjeha želim ovom Znanstvenom skupu kao i to da se taj uspjeh čim prije moguće i u što većem opsegu vidi nad ruševinama nekadanje prijestolnice najslavnijega hrvatskoga kralja Petra Krešimira, jer Nin nije samo ninski, već sviju nas, po onoj Ciceronovoj (In Cat. IV, 7) »Patriae solum omnibus carum est = Domaća je gruda svakomu mila«.

Neću zaključiti s Harocijem: Hoc erat — već: Hoc est in votis! = To svi želimo.

Prof. *Ivanka Petrović* iz Zagreba kao predstavnik Staroslavenskog instituta u Zagrebu pozdravila je Skup prigodnim riječima.

Potom su pročitani brojni pozdravni brzojavi ustanova i pojedinaca.

Poslije kratkog odmora održana su predavanja ovim redom:[10]

Prvi dan (4. rujna):

1. Dr Šime Batović: Prethistorijski Nin;
2. Prof. Eduard Peričić: Nin u doba hrvatskih vladara i statutarna autonomija do 1409. god.;
3. Dr Maja Novak-Sambrailo: Nin za mletačkog vladanja;
4. Dr Vjekoslav Maštrović: Nin u XIX i XX st. do 1941.;
5. Prof. Valentin Uranija: Nin u narodnooslobodilačkoj borbi;
6. Akad. dr Branimir Gušić: Prilog etnogenezi nekih starohrvatskih rodova;
7. Akad. dr Viktor Novak: Mare nostrum dalmaticum;
8. Prof. Jakov Stipišić: Diplomatička analiza Krešimirove darovnice o Maunu iz 1069. god.;
9. Dr Josip Lučić: Nin u IX st.;
10. Dr Želimir Jiroušek: Da li je kralj Petar Krešimir bio Trpimirović ili Krešimirović;
11. Prof. Vesna Cestarić: Ime župana na nadvratniku crkve sv. Križa u Ninu;
12. Mr Janko Belošević: Arheološka problematika od VI do XII st. u svjetlu dosadanjih arheoloških nalaza;
13. Dr Ivo Petricioli: Umjetnička baština grada Nina;
14. Prof. Zdenko Brusić: Podmorska arheološka istraživanja starohrvatskih brodova na ulazu u ninsku luku.

[10] Od prijavljenih predavača, kojih su teme objavljene u tiskanom rasporedu nisu na Skup pristupili niti tekst poslali: dr Mate Suić (tema: Liburni i Nin), akad. dr Ferdo Čulinović (tema: Postanak i karakter stare hrvatske države). F. Čulinović izostao je zbog bolesti.

Drugi dan (5. rujna):

15. Akad. dr Vladislav Brajković: Odredbe prava mora i ribolova u Statutu Lige kotara ninskog;
16. Prof. Frane Dujmović: Nin i Šibenik u doba biskupa Divnića;
17. Znan. suradnik Seid M. Traljić: Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova;
18. Prof. Josip Kolanović: Malo poznati kodeks ninskih isprava;
19. Dr Roman Jelić: Ninjani u maticama XVI i XVII st.;
20. Amos Rube Filipi: Ninske crkve prema vizitacijama XVI i XVII st.;
21. Viši kustos Boris Ilakovac: Rimski vodovod u Ninu;
22. Znan. savjetnik Marijana Gušić: Drvena čaša iz Bitelića:
23. Mr Marijan Grgić: Primjeri glazbenog stvaralaštva u XI st.;
24. Dr Veljko Mandić: Prednosti zdravstvenog turizma u Ninu (o ljekovitosti ninskog peloida);
25. Dr Boris Jurić: Privredno stanje i mogućnosti privrednog razvoja Nina i njegova područja;
26. Dipl. ing. Zdenko Kolacio: Elementi urbanističkog plana razvoja Nina.

Vrlo se zanimljiva rasprava razvila drugi dan poslijepodne Sudjelovali su ovim redom: J. Stipišić, B. Gušić (dva puta), G. Novak, M. Grgić, A. M. Strgačić i Z. Kolacio.

Na završetku raspravnog dijela jednodušno je izražena želja da se izda zbornik o povijesti grada Nina. O tome je predstavnik Instituta dao povoljne obavijesti.[11]

Treći dan (6. rujna) nisu bila predavanja, nego posjeta autobusima i automobilima gradu Ninu, gdje su učesnicima arheolozi (dr Š. Batović, dr I. Petricioli i mr J. Belošević) pokazali i objasnili ninske spomenike. U Ninu je potpredsjednik Skupštine općine Zadar *Marcelo Uglešić* priredio prijem za sve učesnike Skupa. Na njegov srdačni govor, odgovorio je u ime učesnika akad. *Grga Novak* i zahvalio se na pažnji koju je Općina Zadar ukazala učesnicima Skupa. Osim toga toplo se zahvalio predavačima Skupa,

[11] Zbornik je izišao u zbirci »Posebna izdanja« pod naslovom »Povijest grada Nina«, Zadar 1969, str. 788 + XCII table, v 8°. Urednici su Grga Novak i Vjekoslav Maštrović. Izdao Institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, tisk. Novinsko poduzeće »Narodni list«. Ima ovitak koji prikazuje starohrvatsku crkvu sv. Križ u Ninu. Zbornik sadrži 26 rasprava, koje su razdijeljene u četiri poglavlja. U prvom je uvodna riječ G. Novaka, u drugom povijesni razvoj Nina (pisci: Š. Batović, M. Suić, E. Peričić, M. Novak-Sambrailo, V. Maštrović i V. Uranija). U trećem poglavlju su pojedinačne teme (pisci: B. Ilakovac, I. Petricioli, V. Cestarić, J. Lučić, V. Novak, Z. Brusić, B. Gušić, V. Brajković, J. Kolanović, S. Traljić, A. R. Filipi, R. Jelić, F. Dujmović, J. Ravlić, Ž. Muljačić i M. Gušić). Na kraju su suvremene teme (pisci: B. Jurić, Z. Kolacio, V. Mandić, R. Novak, T. Dürrigl i R. Čepelak).

kao i ostalim učesnicima, te istakao veliki uspjeh ovog značajnog sastanka, koji završava svoj rad baš na terenu — u Ninu, koji je i bio predmet raspravljanja.

III

U iduća dva dana (7. i 8. rujna) bile su otvorene tri izložbe u sklopu proslave Krešimirove godišnjice , a kao nastavak uvodnih priredaba.

U starohrvatskim crkvama sv. Petar Stari i sv. Andrija (spojene) 7. rujna prije podne otvorena je izložba akad. slikara i prof. *Vjekoslava Paraća* »Kompozicije i crteži u povijesti našeg mora«. Izloženo je 30 umjetničkih djela i posebno plaketa posvećena proslavi; osim toga i druga plaketa koja prikazuje kako kralj Krešimir potpisuje ispravu o našem moru. S autorom izložbu je postavio akad. slikar *Mario Kotlar,* viši stručni suradnik Instituta JAZU u Zadru. Okupljenim predstavnicima kulturnog i javnog života primorskog pojasa predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti akad. dr *Grga Novak* istakao je potrebu da se likovno prikažu značajni i slavni dani hrvatske prošlosti, a posebno događaji vezani za more i naše pomorstvo. Dosada je najzaslužniji kod nas slikar V. Parać, koji ovom izložbom predočuje neke važne događaje na našem moru u rasponu od VII st. do naših dana. Ističući priznanje dosadanjem radu V. Paraća, izražava nadu i želju da nastavi na istoj likovnoj tematici, jer je naša pomorska prošlost bogata događajima i uspjesima, a vizuelno ih može prikazati samo umjetnik koji ima dubok osjećaj i ljubav za našu pomorsku prošlost, kao što to ima V. Parać. Time akad. G. Novak proglasuje izložbu otvorenom.

Uz izložbu izdan je vrlo ukusan katalog s uvodom prof. *Marijane Gušić*[12] i reprodukcijom u bojama slike »Brodovlje Petra Krešimira IV«.

Sutradan otvorene su dvije izložbe u Zadru. U maloj dvorani Narodnog kazališta, a u organizaciji područnog tajništva Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije (tajnik kapetan d. pl. *Gracije Bilafer)* postavljena je izložba »Naša suvremena ratna i trgovačka mornarica kao i brodogradilišta u fotografiji«. O uspješnom razvoju naših mornarica govorio je gen. direktor Jug. tankerske plovidbe u Zadru *Ivan Paša* i time otvorio izložbu.

Istog prijepodneva u prostorijama ogranka Matice hrvatske u Zadru otvorena je izložba planova, crteža i fotografija »Urbanistički plan razvoja Nina« u organizaciji Urbanističkog zavoda grada

[12] Stalni vanjski suradnik zadarskog Instituta.

Zagreba. Generalni urbanistički plan uspješno je izložio dipl. ing. *Zdenko Kolacio,* direktor spomenutog Zavoda, koji je bio na čelu grupe koja je plan izvodila. Plan se odnosi na novi Nin, dok će urbanistička obrada otočića, na kojem je stari Nin, biti izvršena kasnije, a to znači kad budu dovršena arheološka ispitivanja otočića. U ime predsjednika Skupštine grada Zagreba Josipa Kolara, otvorio je izložbu potpredsjednik *Ivo Vrhovec,* istakavši da je ovaj Plan doprinos i dar Zagreba, današnjeg glavnog grada Hrvatske, u pravilnoj obnovi i izgradnji Nina, nekad prvog glavnog grada srednjovjekovne Hrvatske.

Ovaj vrlo vrijedan i pun simbolike dar Zagreba starom gradu Ninu izazvao je oduševljenje kod prisutnih, kao i spontano reagiranje. Predsjednik Odbora za Nin akad. dr *Grga Novak* uzima riječ i toplo se u ime Odbora i hrvatske znanosti zahvaljuje gradu Zagrebu na tome daru. Povijest staroga Nina, njegovi značajni doprinosi hrvatskoj zajednici, a napose ogromne žrtve (tri temeljita rušenja) zaslužuje da se konačno domovina okrene svom nekadanjem središtu i pomogne mu u obnovi. To je velik gest našeg bijelog Zagreba, koji će, sigurno, nastaviti s pomaganjem Nina u daljim fazama obnove. Predsjednik Skupštine općine Zadar *Kažimir Zanki* izražava punu zahvalnost Skupštine i stanovnika općine, napose Ninjana, na velikom daru grada Zagreba. Ističe da je to vrijedan čin povezivanja našeg glavnog grada s ostalim područjima, a napose zadarsko-ninskim, gdje smo osnovali i stoljećima držali svoju državnost. Uzvanici, među kojima su bili predstavnici naših primorskih općina, a i nekih općina iz ostalih hrvatskih krajeva, s velikom su pažnjom pregledali i saslušali tumačenja generalnog urbanističkog plana Nina. Kasnije je izložba prenesena iz Zadra u Nin.

Uz izložbu izdana je vrlo pregledna i solidna publikacija »Nin, generalni urbanistički plan«.[13]

IV

Središnje su priredbe bile 9. i 10. rujna 1969. god. a započele su jutrom prvog dana, kad je predsjednik Skupštine općine Zadar *Kažimir Zanki* u prisustvu brojnih zadarskih građana, istaknutih uzvanika na čelu s admiralom *Matom Jerkovićem,* pustio u promet na raskrsnici s Putom piramide novu asfaltiranu cestu Zadar—Nin u dužini od 16 km. To je vrijedan uspjeh Skupštine općine Zadar i zalaganja njezina predsjednika.

[13] Publikacija sadrži 39 stranica većeg formata + 3 produžna plana u koloru (1. Pregledni plan, 2. Postojeće stanje, 3. Plan namjene površina). Izdavač je Urbanistički zavod grada Zagreba, urednik dipl. ing. Zdenko Kolacio.

Kolona automobila krenula je novom cestom do Nina. U dijelu novog gradića, uz cestu, potpredsjednik Skupštine općine Zadar *Marcel Uglešić* pustio je u uporabu novu 35 kV trafo-stanicu, čime je riješeno pitanje dovoljnog napajanja električnom energijom ninskog i paškog područja, o čemu je govorio *Stjepan Minak*, direktor poduzeća »Elektra« u Zadru.

Goste iz Zadra iz svih općina našeg primorja, pa Zagreba, Beograda i drugih mjesta dočekali su Ninjani pred gradskim vratima tzv. Donja vrata, na čelu s predsjednikom SSRN u Ninu *Antom Ljubičićem Bilom* koji je sa suradnicima u više komisija odlično proveo organizaciju proslave u Ninu. Kod kamenog mosta uređena javna česma novog gradskog vodovoda u Ninu, koji je izgrađen zajedničkim i velikim naporima zajednice. U dobrovoljnom fizičkom radu sudjelovali su ninski građani. O tehničkoj strani izgradnje vodovoda govorio je *Konstantin Jurković*, direktor Gradskog vodovoda u Zadru. Poslije njega izložio je ninski odbornik *Krešimir (Miro) Čurko* doprinos i oduševljenje ninskih građana zbog izgradnje vodovoda, koji Nin ponovno dobiva nakon rimskih vremena. Uz oduševljeni pljesak prisutnih Čurko prvi otvara vodovodni uređaj u Ninu i voda je potekla. Čurko je posebno zaslužan da je na vrijeme izgrađen vodovod.

Osim grada Zagreba, akciji za konkretnu pomoć pristupili su i skupštine općine Split i Rijeka.

Tako je Split preko Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju izvršio istraživanje i konzerviranje Gornjih i Donjih gradskih vratiju. Radove vodila dipl. ing. Stanka Machiedo. Na Donjim (južnim) vratima ugrađen je u kamenu uklesani grb grada Nina.[14] Potpredsjednik Skupštine općine Split *Ivo Mimica* pozdravio je Krešimirovu proslavu, kao i akciju za pomoć i obnovu Nina, te je otkrio ploču s grbom na gradskim vratima.

Na prvoj kući nedaleko ovih vratiju predsjednik je omladinske organizacije u Ninu *Branko Kuzmar* otkrio spomen-ploču o osnivanju i radu prve organizacije SKOJ-a u Ninu.

Velika povorka uzvanika i naroda iz Nina i okolice krenila je na trg Grgura Ninskog, gdje je podignut spomenik Grguru Ninskom u izradbi velikog hrvatskog kipara *Ivana Meštrovića*. Ovaj je kip izradio Meštrović 30-tih godina ovog stoljeća za Nin. Međutim, s obzirom na stanje u Ninu između dva rata nije bilo moguće namjeru ostvariti, iako je umjetnik bio spreman odljev u bronci darovati Ninu. Samo je trebalo izgraditi postolje, odrediti mjesto i organizirati otkrivanje. Na žalost, nije došlo do toga. Međutim, možda bi spomenik stradao u zbivanjima u 1941. god.

[14] Izradio klesar Vjekoslav Dukić iz Zadra, kao i ostale ploče.

Na sreću kalupi su bili sačuvani, pa nije bilo poteškoća da se u sklopu Krešimirove proslave izvrši stara zamisao, te spomenik u bronzi izlije i u Ninu postavi. Odbor za Nin poduzeo je sve potrebno i spomenik Grguru Ninskom postavljen je na rubu jugoistočne strane trga, tako da mu se sa sjeverne strane vidi starohrvatska crkva sv. Križ iz VIII st., a s južne strane ninska katedrala s romaničkim zvonikom.

Prije nego što je otkrio spomenik, *dr Vjekoslav Maštrović* izložio je ulogu i značenje Grgura Ninskog u održanju i unapređenju hrvatske državne vlasti u vrijeme kralja Tomislava, čiji je bio kancelar. Kao takav imao je utjecaj na državnu politiku, pa tako i na suvremeni razvoj pomorstva starih Hrvata.

Trg u središtu Nina, koji nosi od starine naziv Kreljevac, zatvara sa sjeverne strane zgrada[15] u kojoj je sada smještena Arheološka zbirka, koja djeluje u sklopu zadarskog Arheološkog muzeja. Na zgradi je akad. Grga Novak otkrio spomen-ploču ovog sadržaja:

Pred devetstotina godina
u ovom gradu Ninu
hrvatski kralj Petar Krešimir IV
proširivši svoju vlast
na kopnu i na Jadranu
daruje otok Maun
»u našem dalmatinskom moru«
samostanu sv. Krševana u Zadru

Narod Nina

10. IX 1969.

Pri tome je istakao povijesno, političko i privredno značenje Krešimirove darovnice o našem moru.

Uzvanici su potom ušli u zgradu Arheološke zbirke, gdje je u tri dvorane postavljena izložba starohrvatskih spomenika iz Nina[16] u organizaciji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Izložbu je otvorio predsjednik Akademije akad. Grga Novak.

Niz priredaba u Ninu bio je prekinut povratkom u Zadar, gdje je održana pomorsko-privredna svečanost: puštanje u rad nove velike hladnjače od 2.600 t i drugih manje novoizgrađenih pogona »Adrije«, kombinata za ulov, preradu i promet ribom u

[15] To je Medovićeva kuća, u kojoj je koncem XIX i početkom XX st. bila pučka škola u Ninu.

[16] Izložbu priredili Ivo Petricioli, Janko Belošević i Ksenija Radulić. Izdan je na 8 str. prospekt »Nin VIII—XIV st.«

Zadru. Direktor kombinata dipl. ek. *Slavko Vitlov* pružio je uzvanicima na čelu s akad. dr Grgom Novakom i admiralom Matom Jerkovićem potrebna obavještenja.

Poslije podne istog dana predstavnici nadleštva ili ustanova koje su financirale, izvršili su predaju spomeničkih objekata na čuvanje i upotrebu, nakon što su vršeni istraživački i konzervatorski radovi. Zbog kratkoće vremena ti radovi nisu svugdje dovršeni.

Tako je predsjednik Republičkog fonda za unapređivanje kulturne djelatnosti prof. *Anica Magašić* predala objekt starohrvatsku crkvu sv. Križ. Potpredsjednik Skupštine općine Rijeka *Ivica Baretić* predao je crkvu sv. Ambroza, a potpredsjednik Skupštine općine Split *Ivo Mimica* Gornja vrata grada Nina. U sakristiji katedrale (sada Župne crkve) direktor Instituta Jugoslavenske akademije u Zadru *dr Vjekoslav Maštrović* predao je Župnom uredu na čuvanje dvije slike (ulja), drvenu škrinju iz XII st. i 19 starih drvenih svijećnjaka, pošto su restaurirani i konzervirani u Restauratorskom ateljeu navedenog Instituta. Taj su rad izvršili restauratori *Mario Kotlar* i *Ivo Tomljanović*.

Dok se odvijao taj raspored, u Ninsku valu pristizali su brodovi Ratne mornarice i usidrili se, posebno osvijetljeni.

Večer je tog dana bila naročito svečana. Na trgu Kreljevcu u Ninu podignuta je prikladna pozornica i postavljen velik broj sjedala, koji nije bio dovoljan za posjetioce. Njihov je broj prelazio 2.000. Red su održavali đaci Pomorske škole iz Zadra. Po dolasku uglednih uzvanika, predstavnika SIV-a, Ratne mornarice, Sabora SR Hrvatske, Izvršnog vijeća tog Sabora, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, grada Zagreba, primorskih i drugih općina, Zadarske nadbiskupije i drugih, svečana akademija pod vedrim nebom započela je sviranjem himne.

Potom je akad. *dr Grga Novak*, predsjednik JAZU i Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije govorio o značenju proslave u svjetlu tradicija i suvremenih potreba.[17] U ostalom rasporedu sudjelovali su recitatori, te mješoviti zbor društva »Petar Zoranić« iz Zadra i Vojni orkestar iz Splita. Urednik *dr Vjekoslav Maštrović* podjelio je prvih deset primjeraka zbornika »Povijest grada Nina« istaknutim uzvanicima. Osim toga obavljeno je proglašenje i podjela pomorskog trofeja »Plava vrpca Vjesnika« za 1969. god. što je izvršio glavni i odgovorni urednik »Vjesnika« *Josip Vrhovec*. Sve točke akademije vrlo su uspješno izvedene i izazvale su priznanje kod prisutnih građana.[18] Posebno

[17] Tekst govora v. u Prilogu.

[18] Raspored svečane akademije u Ninu bio je ovaj: 1. Himna. Izvodi Vojni orkestar Split; 2. Referat o značenju proslave u svjetlu tradicija i suvremenih potreba. Govori akad. dr Grga Novak; 3. M. Hercigonja »Novoj Jugoslaviji«. Izvodi mješoviti zbor RKUD »Petar Zoranić« i Vojni orkestar

je zadovoljstvo izazvao izlazak dubrovačke delegacije na čelu sa prof. Matom Kapovićem, direktorom Hist. arhiva i nar. zastupnikom, koja je predsjedniku Mjesne zajednice u Ninu Marku Bureli predala model dubrovačkog jedrenjaka za budući ninski muzej. Burela je za uzvrat predao Dubrovčanima primjerak knjige »Povijest grada Nina«.

Na sam dan Ratne mornarice i pomorstva Jugoslavije — 10. rujna — započeo je na trgu Grgura Ninskoga u Ninu veliki narodni zbor. Tisuće građana nisu mogli stati na trg, pa su ispunile sve sporedne ulice. Zbor je otvorio *Šime Lukin*. U ime naroda Nina govorio je prvoborac *Ante Maštrović Nino*, koji je istakao tešku sudbinu Nina kroz stoljeća, njegova rušenja, zatim sudjelovanje Ninjana u NOB. Poslije rata nešto se pokušalo na obnovi, ali prava obnova Nina započela je tek u vezi s ovom proslavom. Glavni je govornik bio predsjednik Sabora SR Hrvatske *Jakov Blažević*, koji je održao značajan govor.[19] Sa zbora upućeni su pozdravni brzojavi predsjedniku Republike Titu i dr Savki Dabčević Kučar u Zagreb.

Nakon zbora održan je od strane komande Splitske vojne oblasti prijem na š/b »Galeb«, gdje se odvijao posebni raspored. Između ostalog akad. *Grga Novak* kao predsjednik Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije predao je admiralu *Bogdanu Pecotiću* prvi primjerak knj. 7 redovnog Pomorskog zbornika[20] za počasnog predsjednika Društva Josipa Broza Tita. Potom je razdijelio primjerke određenim uzvanicima, te jedan zapovjedniku broda. Osim toga predsjednik G. Novak predao je i plakete Krešimirove obljetnice. Uz ova dva čina održao je prigodnu riječ, u kojoj je prisutne podsjetio na mornaricu hrvatskih vladara, koja je plovila ovim morem na kojem se sada nalaze i čuvala sigurnost našeg naroda i obale, kao što to danas čini naša Ratna mornarica.

Split; 4. Tomislav Diklić »Usnuli grad«. Recitira glumac Emil Kutijaro; 5. Predaja prvih primjeraka »Povijest grada Nina«; 6. J. Gotovac »Zvonimirova lađa«. Izvodi »P. Zoranić«. 7. Jure Franičević-Pločar »Dubine i jarboli«. Recitira Jasna Ančić; 8. J. Gotovac »Jadranu« i 9. Vlastimir Peričić »Treća rukovet«. Oboje izvodi »Petar Zoranić«; 10. Jure Kaštelan »Podgorski mornari«. Recitira mornar Drago Buka; 11. J. Gotovac »Nove Brazde«. Izvodi zbog »Petra Zoranića«; 12. Proglašenje i podjela pomorskog trofeja »Plava vrpca Vjesnika«; 13. Natko Devčić »Istarska suita«, instrumentirao V. Marković i 14. J. Gotovac »Simfonijsko kolo«. Oboje izvodi Vojni orkestar Split. Dirigenti za zborove »P. Zoranić« prof. Kamenko Berić, za Vojni orkestar Split I kl. muz. sl. Vlado Antolić.

[19] Tekst govora v. u Prilogu.

[20] Pomorski zbornik Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije, Zadar 1969, knjiga 7, str. 1208 + XV tab. v 8°. Urednici: Grga Novak i Vjekoslav Maštrović. Tiskara: Novinsko poduzeće »Narodni list« u Zadru. Zbornik ima 47 rasprava, koje su raspoređene u 11 poglavlja. U poglavlju »historija« nalaze se tri rasprave (pisci: dr Vinko Foretić, Jakov Stipišić i dr Vjekoslav Maštrović) u podpoglavlju: *»900-godišnjica Krešimirove darovnice o našem moru«*.

Za to vrijeme drveni motorni jedrenjaci, najviše iz Privlake i Vira, okićeni zastavama i zelenilom, obilazili su ratne brodove uz poklike i pjesmu. Na kraju pristali su uz š/b »Galeb« i pomorci s tih brodova priključili se svečanosti.

Predsjednik Sabora SR Hrvatske *Jakov Blažević* predvečer je prvi put priredio u Zadru veliki prijem republičkog značenja, pa tako i broja uzvanika, u čast Dana pomorstva (mora) Jugoslavije. Dva dana ranije priredio je predsjednik SIV-a *Mitja Ribičič* u Beogradu sličan prijem, također prvi put, federalnog značenja u čast istog Dana.

Dan je završio brojnim i novim priredbama u Ninu i Zadru (sportske pomorske priredbe, koncerti glazba, javna emisija za pomorce RTV Zagreb uz suradnju »Jugotankera« i dr.) uz iluminaciju grada i brodova ratne i trgovačke mornarice.

V

Proslava u Zadru i Ninu ima posebna obilježja. U prvom redu što se središnja svečanost Dana Ratne mornarice i pomorstva Jugoslavije (Dan mora) spojila s krupnom pomorskom obljetnicom iz najstarije hrvatske prošlosti — 900-godišnjicom Krešimirove isprave iz 1069. god. o našem moru, kao eminentnom dokazu ne samo naše pomorske snage nego i pomorske orijentacije. To je prvi put da smo se tom proslavom okrenuli najstarijoj prošlosti i istakli našu pomorsku tradiciju i njezin kontinuitet. S druge pak strane to je prvi slučaj da se zbog značenja u prošlosti proslava priređuje u mjestu nekad važnom i velikom, a danas malom i dosta zapuštenom.

Zbog toga se donosi i izvršava odluka da se Ninu suvremenim stvarnim akcijama pomogne u dugoročnom zahvatu, to tim prije što se to treba učiniti ne samo zbog značenja u prošlosti nego što to mjesto ima i danas pozitivne uvjete za razvoj. I tako se u znaku Krešimirove i pomorske proslave pokrenula akcija za pomoć Ninu i narodu njegova kraja konkretnim akcijama, koje su bile dio rasporeda svečanosti, ali su i uvjet za dalji razvoj: asfaltirana cesta Zadar—Nin, pojačanje dalekovoda, izgradnja vodovoda, urbanistički plan, početak sustavnih arheoloških istraživanja, obrada ninske prošlosti prema dosadanjim znanstvenim ispitivanjima, konzervacija poznatih spomenika, pokretanje zdravstvenog turizma i dr.

Sve su ove akcije bile povezane u širim okvirima (napose republički organi, općine Zagreb, Zadar, Split, Rijeka i dr.), pa je priredba u pravcu konkretne pomoći Ninu dobila općerepubličko, a s obzirom na pomorstvo (ratna i trgovačka mornarica) općejugoslavensko značenje.

Treća je značajka što lokalitet proslave nije bio uzak, nego se odnosio na dva grada, koji su važni za početak razvoja našeg pomorstva — Nin i Zadar — koji su prvih stoljeća hrvatske pomorske orijentacije odigrali prelomnu ulogu, a Zadar je i danas među vodećim središtima jugoslavenskog pomorstva.

S tim je u vezi i jedna na oko neupadljiva točka ove proslave, ali je zato vrlo značajna, a to je svečanost puštanja u rad novih pogona u morsko-ribarskom kombinatu »Adria« u Zadru. Time se ukazalo na usku povezanost ovakve pomorsko-obljetničke svečanosti i sa suvremenim pomorskim potrebama i razvojem, a to znači pomorskim poduzećima.

Prema tome ninsko-zadarske priredbe u sklopu Krešimirove proslave i Dana ratne mornarice i pomorstva Jugoslavije pokazale su, kako treba slaviti našu prošlost: uz obljetničko priznanje, počast i zahvalnost povijesnim događajima izvršiti spomeničko obilježavanje naše milenijske aktivne prisutnosti na Jadranu, kao i provesti konkretne akcije za pomoć narodu i razvoju našeg pomorstva u širem smislu.

JAKOV BLAŽEVIĆ

GOVOR NA NARODNOM ZBORU U NINU 10. RUJNA 1969. GOD.

Drugarice i drugovi,

Proslava dana naše ratne mornarice i pomorstva Jugoslavije i 900-godišnjice Krešimirove povelje ima za nas višestruko značenje — kako za Socijalističku Republiku Hrvatsku tako i za Socijalističku Federativnu Jugoslaviju.

Ova proslava nije gola glorifikacija najstarije ili najnovije naše historije, već izraz izvanredne stvaralačke aktivnosti naših radnih ljudi na svim poljima proizvodnje, nauke, kulture, prosvjete, obrane i sigurnosti zemlje, na radikalnim promjenama uvjeta našeg života iz kojih izrasta i razvija se naše novo demokratsko socijalističko društvo — društvo radnih ljudi samoupravljača.

Nije to lak posao, već dugotrajan i smišljen, koji traži upornost u radu, uvjerenje u pravilnost puta, vjernost svome narodu i velikim idejama naše socijalističke revolucije.

Izuzetnost uvjeta u kojima se razvijao naš nacionalni život odrazila se surovo baš u ovim krajevima starodrevnog Nina, Zadra, otoka, Ravnih Kotara i Bukovice. Stoljećima je ovdje pokopavan život naših naroda. Drevnost hrvatske nacionalne kulture, slobode, tekovine rada, umijeća, državne nezavisnosti gasile su se pod naslagama propadanja i najezdama tuđinaca. Fašistička najezda krenula je da kataklizmu konačno zapečati. Međutim, pokazalo se da je korijenje naših naroda dobro uraslo u ovo tlo, da se ono ne može tako lako iščupati. Iz njega su preko noći izrasle kohorte boraca Revolucije — oslobodilačkog rata, kada ih je Komunistička partija, kada ih je Tito pozvao u borbu.

U ovom je kraju najživlje trijumfirala osnovna ideja naše revolucije — ideja bratstva Hrvata i Srba, ideja jedinstvene borbe radnih ljudi za svoje istinske klasne i nacionalne interese.

Kao i u čitavoj zemlji, tako se naročito ovdje u surovoj stvarnosti stvarao otpor šovinizmu, nacionalnoj i vjerskoj ograničenosti i netrpeljivosti.

Kako sam već rekao, nije lak posao na toj historijskoj baštini stvarati novo društvo. Na ovoj historijskoj pustopoljini gdje je stoljećima i decenijima gasnuo život trebao je napor i stvaralačka dostignuća čitave naše socijalističke zajednice da se stvore osnovni uvjeti da ovdje radni ljudi uhvate korak s boljim i perspektivnijim životom. U tom je smislu i ova proslava simbolična, jer kompleksno ukazuje kako je socijalizam kao ideja, program i konkretno organizirano društvo revolucionarna snaga koja vodi u preporod cjelokupnog života naroda i društva.

S razvitkom čitave naše socijalističke zajednice stekle su se pretpostavke i snaga, objektivni uvjeti da se radni ljudi ovih krajeva bržim tempom uklope u kurs izgradnje boljeg i bogatijeg života našeg čovjeka. Taj napor bez rezerve treba svi da podržimo.

Panorama realizacije mogućnosti ovih krajeva danas je mnogo uočljivija. Pored već stvorenih objektivnih mogućnosti i pomoći društva ovdašnji — domaći faktori, kao i dosad, imaju šire mogućnosti da se aktivno uklope u kurs bržeg razvitka, koji traži brži i suvremeniji tempo rada, dorasle kadrove i intenzifikaciju cjelokupnog našeg života.

Drugovi i drugarice, shvatiti rekonstrukciju starodrevnog Nina znači shvatiti našu revoluciju i socijalizam, koji kao društveno-politički poredak najkompletije rehabilitira sva prava i prirodne pretenzije svakog naroda. On stvara humane i materijalne uvjete da se otkriva i njeguje sve vrijedno u narodu koji ga ostvaruje, on je prema tome program na kojemu može i mora da surađuje svaki onaj tko ima pozitivan i pošten odnos prema svom narodu.

Kolikogod socijalizam kao konkretan društveno-politički poredak kod nas restituira, brani i razvija nacionalne interese i prava, on nije ekskluzivan, već kao što naša praksa dokazuje, otvara naša vrata svijetu, traži i prihvaća suradnju, njeguje dobre međunarodne odnose i suradnju, bori se za bolji svijet, protiv imperijalizma i rata, bori se uporno za mir u svijetu.

Zato je i danas snažna socijalistička Jugoslavija čvrsta zajednica koja svojim socijalističkim humanizmom, ali i odlučnošću brani suverenitet ove zajednice, predstavlja kao nikad u povijesti naših naroda državu i društvo koje osigurava siguran napredak i slobodu svakom našem narodu.

Vjerna tim načelima, naša se zemlja u svijetu afirmirala kao čvrst i solidan partner međunarodne suradnje. To dokazuju i naši

odnosi sa susjednom Republikom Italijom, koji dokazuju kako se pokopava loša prošlost suradnjom i razumijevanjem na korist jednoj i drugoj zemlji.

Međunarodna situacija je složena i traži se široka akcija svih naroda svijeta da se uklone nova potencijalna žarišta rata, da se razmrse ratni sukobi koji traju, da se podrežu korijeni imperijalizma, velikodržavlja i deformacija koje se podmeću pod krinkom socijalističke solidarnosti, blokova itd.

Povijest naročito novijeg doba uči nas da se agresijom ne rješava nijedno pitanje u međunarodnim odnosima ma koliko se oni maskirali raznim ideološkim ruhom. Naprotiv, agresija rađa i organizira pravedan otpor koji se razrasta od raznih oblika rezistencije čitavog naroda do apoteoze borbe Davida i Golijata, borbe koju sada pobjedonosno vodi Vijetnamski narod.

Ljudski, moralni i politički otpor i ogavnost nad imperijalizmom ma koje vrste kulminira ovih dana povodom smrti sjevernovijetnamskog predsjednika i velikog revolucionara Ho Ši Mina, čiju je smrt sav civilizirani svijet koji se nada boljemu osjetio kao svoj gubitak.

Danas je socijalizam kao ideja i realizacija oslobođenja čovjeka, naroda i čovječanstva jedina snaga u svijetu koja može naći putove rješavanja svih problema koji pritišću pleća čovječanstva. Njegovu zastavu treba časno nositi i za nju se boriti, kako nas na svakom mjestu i svakom prilikom uči i poziva naš drug Tito, i to baš kada govori o našim unutrašnjim političkim prilikama i odnosima.

Nedavne njegove riječi u Splitu i Zadru imaju duboko značenje analize sadašnje situacije i direktiva za rad čitavog naroda, a prvenstveno Saveza komunista.

Do sada se u četiri godine prakse reforme dosta toga iskristaliziralo i uočilo što u ovom momentu treba da prevlada na planu ekonomike, društveno-političkih odnosa i rada Saveza komunista — njegovih foruma — da bi reforma čvrsto »sjela« u ležište radikalne rekonstrukcije cijelog našeg društva.

Protekle su četiri godine privredne i društvene reforme i intenzivnijeg nastojanja na realizaciji samoupravnih društvenih odnosa. To su četiri godine uspjeha i neuspjeha. Nesumnjivo je da je reforma pokazala svoje opravdanje i potrebu metoda poslovanja, koje cjelokupnu privredu orijentiraju na racionalnost i tržišnost privređivanja. Mnogo je u tom smislu postignuto i s jačanjem samoupravne pozicije proizvođača, postepeno izgrađujemo model uspješnijeg socijalističkog društvenog sistema.

Međutim, istina je i to da reforma nije dovedena do kraja i da čitav privredni sistem nije izgrađen tako da funkcionira stabilno, jačajući poziciju proizvođača, da stvara uvjete za što manju intervenciju države i voluntarističko administriranje, a jačanje autonomne i integracione inicijative privrednih subjekata. S druge strane, privredni potencijali i izvozne mogućnosti naše zemlje očito su porasli i stvaraju podlogu za zaista naprednu ekonomiju i razvoj naše zajednice. Radi se očito o tome da se još nismo osposobili da znalački po načelu reforme i samoupravljanja stvorimo sistem privređivanja i odnosa koji će stimulirati razvoj bez etatističkih intervencija, s jedne strane, i izrastanja sukoba i pritisaka, s druge strane.

Činjenica, na primjer, da smo samo u jednoj godini uspjeli snažno povući privrednu aktivnost naprijed iz stagnantne situacije dokazuje već spomenuti faktični potencijal naše privrede. Ali i činjenicu da se porastom proizvodnje i drugih privrednih aktivnosti jača nelikvidnost privrede i osiromašenje njene akumulativne sposobnosti, što je privredno kontradikcija, a da se povećana novčana masa sve više odliva u kanale izvan neposredne privrede i da čak postoji tendencija inflacije, očito pokazuje da u naš sistem nismo ugradili sve elemente ni našli instrumente ekonomske politike koja će osigurati normalan tok i proporcije privrednog rasta.

Sadanja ekonomska situacija i skustvo reforme nameću stoga aktualiziranje i stvarno rješenje u sistemu svih onih pitanja koja je naznačio IX kongres, a naročito pitanja položaja neposrednog proizvođača u prostoj i proširenoj reprodukciji (raspodjela!), njegov odnos i položaj kao samoupravljača prema nosiocima kredita i bankama, jer situacija sve veće ovisnosti privrede i za prostu reprodukciju, uz ne baš povoljne uvjete, od bankarskog kredita, jedan je od uzroka slabljenja materijalne pozicije neposrednih proizvođača. Na to se nadovezuju i problemi veličina i proporcija u raspodjeli nacionalnog dohotka između društveno-političkih zajednica i privrede, a naročito uloge tih zajednica u proširenoj reprodukciji i zaduženju prema inozemstvu. Potrebno je, kao što je rekao drug Tito, imati čiste račune i uočiti realne mogućnosti naše privrede, a posebno u vezi s time njena opterećenja i vlastitih njenih razvojnih mogućnosti.

S druge strane, mi se nalazimo pred izradom novog petogodišnjeg plana. Njegova uspješna realizacija zavisi o prethodnim institucionalnim rješenjima položaja privrede i uvjeta privređivanja, o tako reći naučnoj analizi razvojnih mogućnosti zemlje i definiranju uloge federacije, republika, općina i banaka u tom razvoju, naročito u smislu realizacije krupnijih zahvata potrebnih za razvoj. U tom okviru treba postaviti ravnopravnost odnosa između republika, omogućti razvoj realnih privrednih mogućnosti svake od njih, a uz to postići veću integracionu povezanost cjelokupne zemlje i odgovarajuću pomoć slabije razvijenim područjima. Konfliktne situacije i pritisci u koje se dolazi povremeno rezultat su, osim ostalog, i ovih neriješenih pitanja i nedostataka metoda samoupravne suradnje bez majorizacije — sve do raza federacije, društvene solidarnosti, ravnopravnosti i katkada osjećaja zajedničkih dugoročnih interesa.

Samoupravni društveni socijalistički sistem pretpostavlja (imanentna mu je) ravnopravnost u odnosima i suradnju na osnovnim pitanjima, jer antagonističke situacije nastaju kao posljedica zatvorenosti mentaliteta »vlasništva«, monopolnih ili hegemonističkih aspiracija.

Stoga, polazeći od neposrednog proizvođača i udruženog rada kao osnovnog društvenog odnosa, mi taj odnos treba da klasno-socijalistički ostvarimo u svim društvenim manifestacijama i na svim razinama, jer samo tako možemo eliminirati socijalizmu strana tijela nacionalističkih i egoističkih devijacija. Realizirajući ravnopravne samoupravne odnose, uza sve konflikte koji su u svakom društvu neizbježni i prate razvoj, možemo uvijek naći rješenja koja će unaprijediti razvoj, osigurati nacionalnu ravnopravnost i jačati koheziju radničke klase, naroda i nacionalnosti naše zajednice.

Međutim, nezavisno od ovih općih pitanja ekonomskog sistema i samoupravnih odnosa, posebno na razini jugoslavenske zajednice, postoje i specifični problemi i potreba vlastite inicijative smišljenog rada i projekcija razvoja u našoj republici.

Faktična je uspješnost privrede u republici, posebno u nekim granama i područjima, ispod realnih mogućnosti privrednih resursa, izvoznih mogućnosti i stručnih kadrova. Zatvorenost općinska, na razu poduzeća, regionalna, itd., nedostatak stručnosti na važnijim punktovima privrede, nedostatak razvojnih koncepcija na suvremenim osnovama, a u vezi s time nedostatak integracionih procesa i veza, posebno između regija, dio je faktora koji utječu na neiskorištene privredne mogućnosti republike. Mislim da ćemo svi zajedno morati ozbiljno pristupiti rješavanju ovih pitanja koja su pretežno subjektivne prirode, i organizaciono i zajednički izraditi koncepciju razvoja svake grane i međusobne povezanosti u republici i na širem području zemlje.

Kod nas veoma zaostaje međuopćinska suradnja i šire koncepcije razvoja temeljene na solidnim naučnim osnovama. Nedostaje i otvorenosti i informiranost radnih kolektiva o mogućnostima razvoja i odgovornost rukovodnih kadrova za ukupan uspjeh i razvoj poduzeća i pozicije na tržištu. Samoupravnu poziciju neposrednog proizvođača moramo jačati i postulatom da mu budu dostupna znanja o razvojnim mogućnostima, da jačamo njegovu stručnu i samoupravnu sposobnost i da stručne službe budu na visini zadatka, odgovorne i u funkciji samoupravnog mehanizma i odnosa.

Sastavni dio ove značajne proslave jest i Dan pomorstva Jugoslavije.

Suvišno je govoriti o opće poznatoj činjenici da je pomorski položaj naše zemlje ogromna prednost za njen privredni razvoj.

Zahvaljujući pomorskoj tradiciji hrvatskog naroda i sve većim mogućnostima naše zemlje, pomorska privreda i sve djelatnosti vezane uz more predstavljaju ogroman potencijal za razvoj ne samo ovih krajeva već i za čitavu zemlju. Brodogradnja, brodarstvo i turizam predstavljaju danas u čitavom svijetu i među privredno najjačim zemljama faktore privrednog prosperiteta i ekspanzije.

Sve te tri grane danas su kod nas također u punom razvoju i predstavljaju značajnu komponentu privrede Jugoslavije, bilo kao faktor potražnje, bilo kao značajan izvor deviznog priliva.

Što je, osim toga, vrlo značajno, jest i činjenica da su to grane koje se relativno lako uklapaju u međunarodnu razmjenu i predstavljaju važan faktor našem prisustvu u međunarodnoj podjeli rada. Očigledno je da ovu povoljnu situaciju treba maksimalno iskoristiti, a problema tu još ima mnogo, počevši od neriješenog režima za izgradnju domaće trgovačke mornarice (inače devizno vrlo unosne, što je i drug Tito naglasio u nedavnom govoru u Splitu), neriješenih uvjeta poslovanja i budućeg racionalnog razvoja luka do privrednog položaja turizma i ugostiteljstva. Kad ovo govorim, ne mislim da se time hoće stvoriti neki privilegirani položaj ovih grana izvan sistema i reforme. Naprotiv, radi se o tome da se položaj ovih grana uoči u njihovu značenju za ekonomiku cijele zemlje i za efekte što ih one donose ukupnoj jugoslavenskoj privredi.

To više što se zapravo radi o ujednačavanju uvjeta poslovanja ovih grana s ostalom privredom, odnosno identičnim statusom u međunarodnoj razmjeni, koja je na ovim područjima posebno konkurentna i korisna za našu zemlju. Držim stoga da pravce djelovanja što ih je u vezi s tim označio drug Tito u svom govoru moramo svestrano podržavati i realizirati. Morat ćemo se zato i u našem Saboru s ovim problemima još intenzivnije baviti negoli do sada i na razu federacije naći rješenja koja će biti u skladu s reformskim načelima i u skladu s interesima cijele zemlje.

Ovu proslavu danas upriličujemo na jednom području, na užem regionu koji je stjecajem historijskih i naslijeđenih okolnosti i tokova razvoja u poslijeratnom razdoblju karakterističan po veoma raznolikim i nejednakim uvjetima i mogućnostima. S jedne strane imamo prilično razvijen primorski pojas sjeverne Dalmacije kojemu impuls daju turizam i pomorstvo te prerađivačka industrija, a s druge strane u neposrednoj blizini znatan teritorij i stanovništvo otoka, Bukovice i Ravnih kotara koji je, ekonomski gledano, još izrazito nerazvijen kraj.

To ne znači, naravno, da napredak i ovdje nije postignut, ali relativno on ne zadovoljava.

Poznato je da je SR Hrvatska opterećena relativno značajnim dijelom teritorija (1/5) i stanovništva (1/10) koje je znatno ispod

prosječnog ekonomskog razvoja republike. Postepeno snaženje naše ekonomike utjecalo je i utječe na postepeni razvoj i ovih krajeva, a budući razvoj sigurno će ubrzati i stvoriti uvjete za ubrzanje ekonomske aktivizacije stanovništva i ovih krajeva. Naša republika je posljednjih godina u okviru Republičkog fonda za razvoj nerazvijenih područja na teritoriju općina Obrovac i Benkovac uložila oko 30 milijuna novih dinara (zaključno za 1969), a ova su sredstva privukla znatne lokalne izvore. Na taj način od 1966. do danas sredstva su trošena gotovo isključivo na urgentne potrebe izgradnje infrastrukture. Tako je izgrađeno ili je u toku rada 28 kilometara modernog kolnika ceste Benkovac—Biograd, Obrovac—Maslenica i Obrovac—Gračac. Izgrađeno je sedam škola sa 37 učionica. Sredstva fonda korištena su za dalekovode i trafo-stanice, jer je stupanj elektrificiranosti ovoga kraja prema ostalim krajevima još uvijek malen. Vitalan je problem za ovaj kraj i vodoopskrba, pa su sredstva uložena i u te svrhe, čime je postignuto da je u općini Obrovac vodoopskrbnim objektima podmireno oko 47 posto domaćinstava, a u općini Benkovac 48 posto. Na teritoriju ovih komuna izgrađeno je do kraja 1968. god. 12 vodovoda i 35 cisterni. Izgrađena je zdravstvena stanica u Obrovcu. Ovi krajevi moraju još izvjesno vrijeme biti posebna briga naše zajednice. Po zadovoljenju osnovnih potreba infrastrukture vjerojatno će zajednička nastojanja ići u pravcu pronalaženja načina ekonomskog aktiviranja stanovništva. Daljnji rast turizma i daljnja saobraćajna povezanost ovog kraja međusobno te s primorskim pojasom i zaleđem (kroz Liku) otvorit će značajne mogućnosti proširenja aktiviranja dijela poljoprivredne proizvodnje i usluga, a budući razvoj aluminijske industrije sigurno će otvoriti znatne mogućnosti ekonomskog jačanja ovoga kraja.

Ova situacija poučna je i za razvoj šireg, pa i čitavog nacionalnog područja. Nijedan razvoj, naime, a posebno ekonomski, nije simetričan, linearan. Najčešće je potrebno da razvoj u ključnim i propulzivnim granama po ukupnoj ekonomskoj veličini i dohotku dosegne tolik raz, a po strukturi omogući komplementarne djelatnosti, da počne efektno i plodonosno utjecati na razvoj relativno zaostalih područja i pojedinih privrednih aktivnosti.

Ovo moramo imati na umu i u širim razmjerima razvoja zemlje kako ne bismo nerealnim i nestrpljivim planovima doveli u pitanje proizvodne snage i kapacitete, a s druge strane da bismo znali da pronađemo i iskoristimo resurse i objektivne uvjete koje donosi razvoj za racionalno i za cijeloj zemlji korisno aktiviranje daljnjih snaga. U tom pogledu Titova upozorenja u Splitu vrlo su aktuelna za naše vladanje, za solidnost i stabilnost naše privrede, za reformski način privređivanja i za projekcije budućeg razvoja.

Naime, tu je drug Tito bez kolebanja ukazao na nepokrivene investicije kao osnovni izvor nelikvidnosti u privredi i tražio ener-

gično njihovo zaustavljanje. On se na osnovnom praktičnom pitanju reforme vraća na njenu maksimu: da trošimo prema našim mogućnostima, na čemu se naravno velikodržavni stroj ne može zaustaviti, što dokazuje, da on ne može biti nosilac i kreator reforme, već reorganiziran izvršilac programa što ga stvaralački kreiraju osnovne snage našeg društva: njegovi radni ljudi — samoupravljači.

Kada drug Tito kaže da je ostvarivanje privredne reforme došlo u prilično delikatnu situaciju, da ona negdje stagnira, a negdje ide čak natrag, da naša zajednica raspolaže ograničenim sredstvima i da moramo energično spriječiti nepokrivene investicije, onda se moramo duboko zamisliti što treba mi da radimo, kako reagirati, što se kaže, na svim razinama, da prevladamo slaganje u riječima, a konflikte na djelu.

Mislim da u prvom redu treba osloboditi naše osnovne političke snage — a to su radni ljudi — da dođu do još jačeg utjecaja i ingerencije na poslove zemlje, da se sva naša politička predstavnička tijela još više ispune radnim ljudima i njihovom voljom koja proizlazi iz njihovih interesa i shvaćanja izgradnje socijalizma. Jer velikodržavlje i etatizam nisu vezani samo uz federaciju i njene organe već su i izraz nedovoljne razvijenosti naše demokracije, našeg socijalističkog sistema samoupravljanja, jakih etatističkih struktura, prakse i shvaćanja u republikama i skupštinama općina, on se pod firmom samoupravljanja i proste poslovnosti krije u samim radnim organizacijama, on priječi brži razvoj integracijskih kretanja na ekonomskom i društveno-političkom planu našeg samoupravljačkog društva.

Ne razbijajući etatizam dolje, ne možemo ga likvidirati ni gore, a kad bismo u tome i uspjeli, tj. likvidirali samo onaj gore, ne bismo riješili nego dalje i sudbonosnije ugrozili osnove našeg društveno-političkog sistema.

Pokrenuti osnovne snage našeg društva da politički prevladaju i prevagnu otpore zaostalosti i stagnacije, osnovni je zadatak komunista — kako je drug Tito ovdje ovih dana govorio. Zato on inzistira da rukovodioci moraju što više razgovarati sa članovima Saveza komunista, s neposrednim proizvođačima u radnim organizacijama i građanima u komuni. Zato on traži disciplinu posebno kod rukovodnih komunista, zato on opominje stare komuniste koji su nosili rat na svojim leđima da je pogrešno rezoniranje da su oni već dovoljno pridonijeli stvari socijalizma i neka sada drugi rade. Ta vrsta političke pasivizacije ne samo da nije svojstvena istinskim revolucionarima već je u svim relacijama politički štetna i destruktivna.

Drugarice i drugovi, nijedan narod — a kamoli složena socijalistička federacija republika, naroda i narodnosti, kao što smo mi, ne može ići naprijed, ne može održati korak s trkom modernih vre-

mena, ako u svakoj fazi svog razvitka nije sposoban kritički analizirati i utvrditi svoju situaciju, ako ne zna i ne može uočiti što ne valja i što treba dalje raditi, ako se zadovoljava postignutim i samozadovoljno u iluziji gubi perspektive stvarnosti.

Zato nam naša kritičnost i polemičnost pomaže da, konstatirajući napredak, uspjehe, bolji život, osjetimo pravovremeno što se još boljem uspjehu sprečava kao materijalna, ideološka ili politička prepreka.

Mi danas, slaveći velike dane naše povijesti, gradimo neumorno novi, bolji život, uočavamo krupne historijske promjene koje je naše socijalističko društvo ostvarilo u relativno kratkom vremenu. Iako oštri i kritički prema svemu onom što ne valja i što treba još raditi, mi ne ignoriramo, nego s pravom ističemo što smo dosada stvorili — što je osnova našeg daljeg puta.

Mi se ponosimo svim onim što smo stvorili u ovo relativno kratko vrijeme. S pravom vjerujemo u iduće dane, jer danas s više iskustva i mogućnosti možemo graditi svoju sutrašnjicu. Mi se ponosimo svojim radnim ljudima, učenjacima, inteligencijom i umjetnicima, svojim vojnicima i čuvarima naše zemlje koji sa sve većim znanjem, umješnošću i sredstvima grade sve bolje i brže našu socijalističku zajednicu. Naša Ratna mornarica moćna je i moderna snaga naše zemlje koju je stvorila snaga i herojstvo našeg čovjeka u obrani za domovinu, u borbi za bolji život, za socijalizam.

I današnja proslava na tlu ovog starodrevnog hrvatskog grada treba da nas još više učvrsti na radu i oko programa za koji se svom snagom svoga duha, iskustva i energije bori i zalaže naš drug Tito.

GRGA NOVAK

ZNAČENJE KREŠIMIROVE DAROVNICE U SVJETLU TRADICIJA I SUVREMENIH POTREBA

(Izlaganje na svečanoj akademiji u Ninu 9. rujna 1969. god.)

Godine 1069. prije 900 godina, izdao je hrvatski kralj Petar Krešimir IV ovdje u Ninu ispravu, kojom dariva benediktinskom samostanu Svetog Krševana ovdje u Zadru »naš vlastiti otok u našem dalmatinskom moru, koji se otok zove Maun« (nostram propriam insulam in nostro Dalmatico mari sitam quae vocatur Mauni). Kralj Petar Krešimir navodi i razlog koji ga je potaknuo na to darivanje, a taj je bio »što je svemogući Bog proširio na kopnu i na moru naše kraljevstvo« (quia Deus omnipotens terra marique nostrum prolongavit regnum).

U doba Petra Krešimira IV, kada on izdaje ovu svoju ispravu, Hrvatska je postojala kao organizirana država već gotovo 3 stoljeća. To se dogodilo preko 270 godina poslije hrvatskoga kneza Višeslava, koji je također u Ninu ostavio najstariji spomenik hrvatske kulture tzv. Višeslavovu krstionicu, koja se je otkrila baš u Ninu. Tada se navršilo 230 godina od onog vremena kada su hrvatski knez Mislav i neprijateljski knez Družak svojim jakim brodovljem suzbili napad mletačkog dužda Petra Trandenika (836. do 864), koji je htio da dokrajči hrvatsko i neretljansko gospodovanje na istočnom dijelu Jadranskog mora. Kod Poljičkog Svetog Martina hrvatski je knez Mislav sklopio mir s Petrom Trandenikom, a na jednom neretljanskom otoku s knezom Družakom.

To je vrijeme velike hrvatske i neretljanske snage na Jadranskom moru, kada Mlečani zovu u pomoć samog njemačkorimskog cara Lotara (840), da bi im, ako ustreba, italski gradovi, koliko im bude moguće, poslali »mornaricu protiv slavenskih plemena, vaših (tj. mletačkih) neprijatelja«.

U drugoj polovini IX stoljeća velika je ličnost na Jadranskom moru hrvatski knez Domagoj, koji je godine 865. spriječio napad

jakog mletačkog brodovlja, a godine 869. pošao sa svojom mornaricom na Bari, da pomogne njemačkorimskom caru Ludoviku da oduzme taj grad Arapima, koji su ga 867. bili osvojili, istovremeno kada je jedna jaka njihova flota podsjedala Dubrovnik punih 15 mjeseci, dok nije prispio bizantski admiral Nikita Orifa sa stotinu helandija. Pred tim brodovljem ustuknuše Arapi i ostaviše Dubrovnik na miru.

Domagoj je, »najgori slavenski vojvoda«, kako su ga Mlečani nazivali (pessimus Slavorum dux), budno čuvao svoje obale, a pri tom puštao svojim podanicima da slobodno napadaju i pljačkaju mletačke lađe. Sam je papa morao intervenirati kod Domagoja, pozivajući ga da svojim podanicima spriječi gusarenje i napadanje na lađe na Jadranu. Papa je ističući kako napadači na lađe koje plove po Jadranskom moru to čine »pod okriljem Domagojeva imena«, pisao Domagoju da se zna da ih »samo on može ukrotiti« i da ih on treba »zatrti«. Jačeg nam dokaza o tadanjoj snazi hrvatskog kneza Domagoja ne treba.

Oko stotinu i dvadeset godina prije Krešimirove darovnice godine 1069. pisao je bizantski car Konstantin Porfirogenet (o. 912. do 945. g.) o prilikama Hrvatske u svoje vrijeme i ovo: »... Ni sagine ni kondure Hrvata ne polaze u rat bilo protiv koga, osim ako neko njih napadne, nego sa ovakovim lađama idu hrvatski trgovci u luke, ploveći od mjesta do mjesta po neretljanskom kraju i po dalmatinskom zalivu (κολπον τῆς Δελματίκης) i sve do Venecije. Krštena Hrvatska (tj. ona do Neretljana, koji još nisu bili pokršteni) može podići šezdeset hiljada konjanika, stotinu hiljada pješaka, osamdeset sagina i stotinu kondura. Na saginama je četrdeset ljudi, a na kondurama dvadeset, a na manjim kondurama deset. Ovu je veliku snagu imala Hrvatska do vladanja Krešimirova«.

Hrvatska je država, prema pisanju Konstantina Porfirogeneta bila u cijeloj prvoj polovini X stoljeća jaka i na kopnu i na moru, u dobrim odnosima s Venecijom, sposobna da drži na uzdi gusare i sve one koji bi remetili mir na Jadranu.

Od vremena kneza Domagoja plaćala je Venecija Hrvatima godišnji danak za slobodnu plovidbu po Jadranu, a od dvostruke neuspjele ekspedicije dužda Petra Candiana III g. 946. protiv Neretljana isto tako u istu svrhu i Neretljanima.

Venecija je na taj način osigurala svojim lađama slobodnu plovidbu po Jadranskom moru i istovremeno stalno jačala i svoju trgovačku snagu i svoju mornaricu. U takvim prilikama obogaćenog grada i jake države izabran je za mletačkog dužda godine 991. Petar Orseolo II. Odličan diplomat, nadasve jaka ličnost, Petar Orseolo II je osnivač nove i velike mletačke države, nove i prodorne trgovačke i teritorijalne ekspanzije grada na lagunama u zemlje Sredozemnog mora.

Takav čovjek na čelu Venecije nije htio više biti zavisan o dobroj volji Hrvata i Neretljana i uz cijenu danka imati slobodnu plovidbu, nego je to odlučio postići snagom svoje mornarice i vještinom svoje diplomacije. Provodeći taj svoj cilj, on je godine 996. zabranio Mlečanima da Hrvatima i Neretljanima pošalju »uobičajeni danak«, ishodio je od bizantskog cara Vasilija, koji je bio gospodar dalmatinskih gradova, da mu »dozvoli« da preuzme dalmatinske gradove, i onda je iskorištavajući dinastičke svađe, koje su poslije smrti kralja Stjepana Držislava g. 997. u Hrvatskoj nastale, pozvan od dalmatinskih gradova godine 1000. krenuo na uzimanje tih gradova.

Dalmatinski gradovi Osor, Zadar, Krk, Rab, Trogir, Split, Dubrovnik predadoše se Orseolu, a neki ga s oduševljenjem dočekaše. Pored toga uze Orseolo i hrvatski Biograd kraj Zadra, otok Vrgadu i Hvar.

Dalmatinski gradovi u rukama Venecije, mada uvijek smatrani bizantskim, značili su za Hrvatsku državu prodor tuđeg elementa u tijelo hrvatskih krajeva, i kada su se sredile prilike u Hrvatskoj hrvatski vladari nastojali su ih dobiti u svoje ruke. To su i uspjeli, pa su Split i Trogir godine 1027. priznali hrvatsku vlast, a Zadar bio pod direktnom vlašću Bizanta.

Tako je bilo sve do dolaska na hrvatsko prijestolje Petra Krešimira IV, godine 1058.

Rođen u Veneciji, odgojen na duždevu dvoru, hrvatski kralj Petar Krešimir IV (1058. do 1074), sin hrvatskog kralja Stjepana I i Hicele kćeri velikog dužda Petra Orseola II, nosio je u sebi sposobnosti hrvatske i romanske rase, i kao što je njegov veliki djed po majci bio uzeo dalmatinske gradove za Veneciju, uzeo ih je on istom diplomatskom sposobnošću i pomorskom jakošću za Hrvatsku. Vještim diplomatskim manevriranjem Petar Krešimir IV uspio je da mu je Bizant g. 1069. ili nešto prije toga prepustio svoj temat (pokrajinu) Dalmaciju. Hrvatski kraljevi Tomislav i Stjepan Držislav imali su ovaj temat, tj. gradove Osor, Cres, Krk, Rab, Zadar, Trogir i Dubrovnik s njihovim teritorijima kao carski namjesnici, prokonzuli, kao neki zaštitnici i branitelji ovog carskog temata. Petar Krešimir IV je njihov pravi suveren i njihov kralj.

Dalmatinski se gradovi nalaze sada u jednoj državi s ostalim teritorijem hrvatskoga kralja, njima vlada hrvatski kralj, kao njihov, uz neko nominalno priznanje carske vrhovne vlasti.

Ovi su gradovi autonomni u svojoj unutrašnjoj upravi, ali puni i pravi podanici hrvatskoga kralja. Petar Krešimir IV pravi je gospodar dalmatinskih gradova i on nosi naslov »kralj Hrvatske i Dalmacije« (Croatiae Dalmatiaeque rex).

Split je odmah godine 1069. datirao svoje isprave na više po bizantskom caru nego po kralju Krešimiru. Npr. ovako: »U ime

Svetog i Nerazdjeljivog Trojstva. Godine Utjelovljenja 1069; VII indikcije, za kraljevanja Krešimira kralja Hrvata i Dalmatinaca«.

Nema sumnje da je do ovog sjedinjavanja Hrvatske i Dalmacije došlo ne samo pristankom bizantskog cara nego i dalmatinskih gradova. Da je to tako bilo, tj. sve u mirnom sporazumu između kralja Krešimira, bizantskog cara i dalmatinskih gradova, pokazuje nam i to da dalmatinski gradovi datiraju svoje isprave i po caru i po kralju, kao npr. »Godine Utjelovljenja Gospodnjega 1070, IX indikcije, za vladanja cara Romana III, za vremena Krešimira kralja Hrvata«. Ima čak i slučajeva da se u čisto hrvatskom gradu Ninu datira po caru i po kralju. Tako je Radovan, unuk Lilika, darovao godine 1070. Samostanu svetog Krševana u Zadru cijeli posjed svog djeda Lilika. Ta je isprava učinjena u Ninu, koji nije bio bizantski grad, a ipak datirana: »Za vladanja cara Romana III, za kralja Hrvatske i Dalmacije Petra, za bana Svinimira«.

Naša isprava izdana u Ninu godine 1069. pokazuje rezultat takva stanja. Nju izdaje sam Petar Krešimir IV, i to povodom toga što je uspio proširiti svoju državu na kopnu i na moru. Nije isključeno da je on upravo htio i naglasiti i upravo proklamirati istočni dio Jadrana »našim morem«. Hrvatski su knezovi i kraljevi, kako smo prije kazali, već preko dva i po stoljeća vladali istočnom obalom Jadranskog mora i često bili stvarni gospodari ovoga mora, ali to im nije priznavao vrhovni gospodar ovih obala i njihovih gradova, odnosno bizantskog temata Dalmacije. Petar Krešimir IV, kojemu je uspjelo sjediniti hrvatski teritorij s dalmatinskim uz pristanak i odobrenje bizantskog cara, postao je i gospodar ne samo onih dijelova jadranske obale i otoka koji su se nalazili izvan dalmatinskih gradova nego i onih pred njima i uz njih, pa je on s pravom mogao prvi put u povijesti Hrvatske države nazvati ovo more našim morem.

To je on i učinio u svojoj ispravi godine 1069. Zbog svega toga je ova isprava prvi javno izraženi, danas poznati izraz hrvatske dominacije na ovome moru, jedan najjači oslonac naših prošlih prava na ovo more, u prošlosti hrvatsko, danas i hrvatsko i jugoslavensko. Slaveći devetstotu obljetnicu Krešimirove darovnice hrvatski je narod svjestan da je to opće jugoslavensko slavlje, njegov doprinos velikim datumima naše zajednice ravnopravnih i slobodnih jugoslavenskih naroda, jedan prinos bratstvu i jedinstvu socijalističke Jugoslavije.

Ističući to neprikosnoveno pravo na ovo naše more, mi ističemo i ono što je suvremenik najjače snage Hrvatske države Konstantin Profirogenet kazao: »Ni sagine ni kondure Hrvata ne polaze u rat bilo protiv koga, osim ako neko njih napadne, nego sa ovakovim lađama idu hrvatski trgovci u luke ploviće od mjesta do mjesta po dalmatinskom i neretljanskom kraju i po dalmatinskom

zalivu i sve do Venecije...« Dalmatinski zaliv, kako ga je Konstantin Porfirogenet nazvao, ili dalmatinsko more, kako ga je zvao Petar Krešimir IV, zvao se je u njihovo doba Jadran uz sjeverozapadnu obalu Balkanskoga poluotoka, i Petar Krešimir ga je, kako smo vidjeli, mogao i htio nazvati »naše more«.

Prihvaćajući u cjelini takve misli i konstatacije i Porfirogeneta i Krešimira, danas u tijesnom prijateljstvu s našim susjedom, s kojim mi ovo more zajednički posjedujemo, jer je ono i njihovo i naše more, njihovo uz njihovu, naše uz našu obalu, mi plovimo ne samo njime nego preko njega u Mediteran i oceane, do svih kontinenata, ponosni na svoju slavnu prošlost, svjesni svoje velike današnjice i svoje svijetle budućnosti.

Sjetimo se da imamo više značajnih središta naše pomorske povijesti i vještine. Nastavljajući tradicije iz srednjega vijeka, još iz XIII i XIV stoljeća, bokeljska se mornarica diže sve više, u prvom redu u Kotoru, a onda u drugim dijelovima Boke, a napose u Perastu. U punom zamahu svog pomorskog razvoja Perast je stvorio i pomorsku školu, odgaja buduće ruske carske pomorske oficire i daje carskoj Rusiji svoga čovjeka Vinka Zmajevića za komandnog admirala. Veliko je značenje Dubrovnika u razvoju našeg pomorstva, pa Zadra, Senja, M. Lošinja, Rijeke, Splita i dr.

Ni u XIX stoljeću nisu naši pomorci stali. Razvija se pelješko brodarstvo, obnavlja dubrovačko, a u austrijskoj su mornarici najhrabriji mornari naši ljudi, koji su poštivani i cijenjeni i po cijelom svijetu.

Ni za vrijeme predratne Jugoslavije nisu naši pomorci ostali skrštenih ruku, i činili su, koliko im je tadanje društvo dozvoljavalo.

I tako redom do naše borbe protiv okupatora. Ni iz čega su naši primorci stvorili svoju mornaricu, pomognuti oduševljenjem za slobodu i nečuvenom hrabrošću i odvažnošću. U njima se skupila sva vjekovna tradicija borbene svijesti i znanje plovidbe, prodahnute voljom za pobjedom. I uspjeli su.

Naša današnja mornarica, i ratna i trgovačka, treba da u sebi skupi sva golema iskustva prošlosti i sve znanje današnjice. Ona treba biti poduprta od cijeloga naroda, od svih naših krajeva, koji treba da budu prožeti pomorskom svješću. Od Timoka do Lastova treba da bude stvorena jedna pomorska svijest, jer danas za jaku i veliku mornaricu nisu dovoljna samo primorska mjesta, nego snage cijeloga našeg naroda. Mi tu svijest moramo stvoriti, i naša današnja proslava kao i one prošle i buduće dana mornarice trebaju tome pridonijeti svoj dio.

Socijalistička Jugoslavija treba da cijela bude orijentirana na more, a SR Hrvatska treba da u tome prednjači!

GRGA NOVAK

O ŽIVOTU I RADU DR LUKE JELIĆA

(Govor pri otkriću spomenika u Zadru*)

Dr Luka Jelić spada u red najzaslužnijih hrvatskih arheologa i historičara XIX i XX stoljeća, kome treba danas odati puno priznanje i zahvalnost. Pri tome ne treba zaboraviti teške prilike i loše uvjete pod kojima je radio. To mu je i upropastilo zdravlje. Diapazon njegova znanstvenog interesa je veoma širok, jer se je bavio na području arheologije prethistorijskim, antiknim, starokršćanskim i starohrvatskim periodom, a kao povjesničar obrađivao je srednjovjekovnu i novovjeku hrvatsku povijest.

Rodio se 2. prosinca 1863. u Vranjicu kod Splita. Mladost je proveo u rodnom mjestu i u Donjim Kaštelima, gdje je učio pučku školu, a gimnaziju u Splitu. On je nećak don Frane Bulića, koji ga je uputio u splitsko sjemenište, a zatim u zadarsku bogosloviju, pa u Rim na teološke nauke. Nakon položena doktorata iz kanonskog prava ostao je još dvije godine u Rimu radi usavršavanja u povijesti i kršćanskoj arheologiji. Iza toga upućen je on na dalju specijalizaciju u arheološkim i povijesnim disciplinama u Beč. Tako dobro spreman trebao je doći na službu u gimnaziju u Splitu i surađivati istovremeno s don Franom Bulićem u Arheološkom muzeju. Kako u Splitu nije mogao dobiti mjesta na gimnaziji, pošao je u Zadar i preuzeo mjesto profesora crkvene povijesti na bogosloviji.

Međutim je don Luka (kako su ga svi redovito zvali) bio strastven arheolog i historičar, pa se je pored nastavničkog rada na bogosloviji marljivo dao na istraživanja na terenu i po arhivima. Prvotno se je ponajviše bavio starokršćanskom arheologijom, posebno u vezi Kongresa kršćanskih arheologa u Splitu—Solinu 1894.

* Nakon toplih uvodnih riječi o dr Luki Jeliću kao čovjeku i znanstveniku, akademik G. Novak pročitao je tekst koji donosimo.

godine. Tako je pisao u Bulletino di archeologia e storia dalmata o kršćanskim mučenicima iz tih krajeva, o arheološkim nalazima iz ranog srednjeg vijeka i rimskoga vremena. Posebno se je živeći u Zadru zainteresirao za arheološke i arhitektonske spomenike iz sjeverne Dalmacije, imenito iz Nina i Biograda. Tada mu Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti objavljuje u svojim izdanjima radnje o zavjetnoj spomen-slici slavenskih apostola, o moćima sv. Šimuna u Zadru, a kao posebnu knjigu djelo Dvorska kapela sv. Križa u Ninu, koje je izišlo 1911. god. O drugim ninskim spomenicima pisao je u tri maha u Vjesniku hrvatskog arheološkog društva (1899—1902). Na istom mjestu izašle su i njegove veoma vrijedne Povijesno-topografske crtice o biogradskom primorju (1898. god.). U interpretiranju tih arheoloških iskopina on se je veoma mnogo služio svojom fantazijom, pa često izgleda da mu izlaganje nema prave osnove i argumentacije. Međutim novija istraživanja pokazuju da su mnogi njegovi naoko čudni zaključci imali svoje opravdanje.

Uz arheološka i druga terenska istraživanja bavio se Jelić veoma živo i arhivskim proučavanjem hrvatske povijesti. On je prvi upozorio na važnost zadarskih notarskih spisa i objavio regesta najstarijih njihovih dokumenata (Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavensko-dalmatinskog zemaljskog arhiva knj. I—III, 1899—1901). Ta su regesta služila svim historičarima dok pred nekoliko godina te dokumente nije počeo objavljivati u cijelosti Historijski arhiv u Zadru, u kome se i nalaze izvornici. Godine 1900. tiskao je Fontes historici liturgiae glagolito-romane a XIII ad XIX saeculum, gdje je dao izvore o pravu slavenskog bogoslužja kod Hrvata od XIII do XIX st. Objavio je dalje raspravu Ivana Tomka Marnavića o vranskom prioratu (Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 1906) pa Najstariji kartografski spomenik o rimskoj pokrajini Dalmaciji (Ibid., 1898). Pisao je i o raznim arheološkim i crkveno-historijskim problemima koji se ne tiču našeg naroda, a objavljivao je to u spisima raznih međunarodnih kongresa kojima je i sam prisustvovao, te u nekim stranim znanstvenim časopisima.

Do sad je malo istican Jelićev rad na proučavanju hrvatske povijesti u vrijeme turske dominacije, a njegove su zasluge i na tom polju vrijedne pažnje. Jelić je prvi nakon Tadije Smičiklasa stao proučavati specijalno život Hrvata pod turskom upravom. Njegov »Lički sandžak i postanje mletačke krajine« (Narodni koledar 1898) i danas je osnovna radnja kojom se stručnjaci služe pri proučavanju turske uprave u Dalmaciji u XVI i XVII stoljeću. Takvo značenje ima i njegova rasprava Vranjanin Jusuf Mašković, začetnik kandijskog rata (Glasnik Matice dalmatinske I/2, 1912. god.). U to područje spada i rasprava Uskoci i urote o preotmi

Klisa za druge polovice XVI vijeka (Glasnik Mat. dal. III i IV). Kasnija istraživanja i proučavanja drugih povjesničara pokazala su da su Jelićevi rezultati bili ispravni i zato su služili i služe kao pionirski rad na tom polju hrvatske povijesti.

Sudjeluje i u društvenom radu, te je inicijator i prvi tajnik Turističkog i planinskog društva »Liburnija« u Zadru.

Za svoj mnogostruki i marljivi rad bio je Jelić za života nagrađivan priznanjima od strane naših i svjetskih učenjaka i znanstvenih foruma. I Jugoslavenska akademija ga je također počastila izborom za člana dopisnika 1902. godine, kad mu je već bila objavila nekoliko vrijednih radova u svojim izdanjima.

Kako je njegov znanstveni i ostali javni rad vezan prvenstveno za zadarsko-ninsko i biogradsko područje to sa zadovoljstvom otkrivam spomenik don Luki ovdje u Zadru, kao izraz naše duboke zahvalnosti i priznanja.

VJEKOSLAV MAŠTROVIĆ

ZASLUŽNA KULTURNA I ZNANSTVENA DJELATNOST AKADEMIKA DR BOŽIDARA PETRANOVIĆA

(Govor pri otkriću spomenika u Zadru)

Nakon otkrića spomenika arheologu i povjesničaru Luki Jeliću, neka nas ništa ne iznenađuje odluka da u simbolici ninsko-krešimirovske proslave pristupimo i drugom činu: odavanju priznanja i časti akademiku dr Božidaru Petranoviću. To je dalmatinski intelektualac, koji je od prvog dana svog javnog i intelektualnog rada pravilno shvatio svoj položaj, dužnost i odnos prema narodu iz kojeg je potekao i u kojem je živio. On je rano uočio ogromne nedostatke i poteškoće u kojima naš narod živi pod austrijskom vlasti, bez dovoljno nacionalne svijesti i bez priznanja od strane organa vlasti onih elemenata i instrumenata koji su nužno potrebni za život i razvoj jednog naroda.

B. Petranović je po narodnosti Srbin, koji se rodio i živio u Hrvatskoj (u pokrajini Dalmaciji). On se u sklopu preporodnih gibanja i previranja rano i izrazito pravilno postavio u odnosu na hrvatski narod i svoju domovinu Hrvatsku, koju je smatrao svojom. Time je jasno odredio svoj položaj, iskreno i pošteno, u zemlji u kojoj djeluje. Zbog toga je s velikim poštovanjem i odanošću prihvaćen u javnom radu. Politički se to odrazilo u lipanjskim izborima 1848. god. za bečki državni sabor, kad je B. Petranović izabran za zastupnika. Tada je 6. srpnja 1848. god. održao svoj znameniti govor biračima u Kninu, u kojem je iznio svoj i tada osnovni program Hrvata i Srba u Dalmaciji. Dva su tu osnovna problema: 1. Uvođenje narodnog jezika u javni život (*»Nastojat ću suviše (a znam, bratjo, da ćete dragovoljno čuti) nastojat ću da se mili naš hervatski jezik što prie uvede u škole i u sudove. Tako ćete vi bratjo od težačke ruke sve razumjeti, što se bude u sudu govorilo i radilo, i neće te odsle s derkćućom rukom križ na pismo stavljati. Mi smo Hervati, pa nam valja narodnost našu i jezik čuvati kao zjenicu oka, i nju do poslednje kapi kervi bra-*

niti. Bratjo moja ristjani i kerstjani! svi smo mi sinovi jednog otca, koji je na nebu; svi smo prava jednokervna bratja. Ljubimo se i poštujmo zamjenito, a ne progonimo se poradi zakona.«)

2. Drugi je osnovni problem sjedinjenje Dalmacije s ostalom Hrvatskom (»*Zaključit ću, mila bratjo, govor moj s očitovanom željom od strane bratje Hervata i Slavonaca, da se s njima opet sadružimo i kao prava bratja zagerlimo, obećavajući nam velike sloboštine i koristi. O tome sjedinjenju, koje bi imalo biti utemeljeno na podpunoj zamjenitoj jednakosti i bratimstvu, povest će se govor u saboru. Vi međuto budite uvjereni da ću pravice i koristi naše, kako u ostalim stvarima, tako i u ovom velevažnom poslu svesrdno braniti i čuvati.«)**

Već prema ovome, Petranović je određeno izrazio svoj istaknuto pozitivan stav u suvremenim političkim zbivanjima, što dobiva posebno značenje, pošto se radi o Srbinu kome je domovina Hrvatska, u kojoj službuje i razvija bogatu kulturnu djelatnost.

Svojim je životom i radom ukazao na put i doprinos koji treba pružiti svome narodu jedan intelektualac u dalmatinskoj Hrvatskoj u previranjima kojima je obremenjeno XIX st., kad je takav rad bio neobično potreban i koristan. To je rad koji je Petranovića stavio u redove istaknutih preporoditelja u Hrvatskoj. Zbog toga je Petranovićeva zasluga i pravo da se priključi ovogodišnjoj proslavi na način koji provodimo.

Osim toga je 160-godišnjica njegova rođenja, jer se 18. veljače 1809. god. rodio u Šibeniku, gdje je osnovnu školu završio, gimnaziju u Srijemskim Karlovcima, pravo u Beču, rigoroze položio u Padovi i tu je 1833. god. promoviran za doktora obaju prava. Već u Padovi javlja se jednim polemičkim pismom iz kojeg se vidi da pažljivo prati sva zbivanja u domovini i da ga interesiraju sva aktuelna pitanja iz područja kulture.

Bez obzira na svoju pravničku službu u sudovima u Splitu, Kninu, Beču, Zadru, Kotoru, pa opet u Zadru (Prizivno sudište), gdje je od 1873. god. stalno služio i djelovao do smrti 1874. god., B. Petranović je rano uočio narodne probleme i potrebu da se narodu pomogne.

Njegov je rad bio širok i raznolik, ali ga ipak možemo svesti u tri pravca: jezično pitanje, književnost i znanstveni rad.

U svom rodnom gradu, a naročito u svojoj sudačkoj praksi, uvjerio se koliko narod trpi i biva oštećen, što ne pozna jezik kojim mu se sudi i vodi upravni postupak. Zbog toga se, odmah po završetku studija, u znatnoj mjeri aktivirao na rješavanju tzv.

* Zora Dalmatinska, V/1848, br. 29, str. 114. Na ovome mjestu donosimo doslovni citat iz Petranovićeva govora u Kninu.

jezičnog pitanja u Dalmaciji, koje je bilo jedno od glavnih ne samo političkih nego i kulturnih pitanja. Kao pravnik znao je da je za uvođenje narodnog jezika u sudstvo i upravu potrebno imati i obraditi određenu pravnu terminologiju, na kojoj je počeo intenzivno raditi. Pri tome se u znatnoj mjeri koristio narodnim običajnim pravom. S položaja pristava u Kninu pozvan je u Beč na dužnost da uređuje »hrvatsko-srpski dio zbornika zakona«. Postaje i članom Odbora za pravdoslovno nazivlje, koje je ministar pravosuđa 1849. god. formirao u Beču. Članovi su bili, osim B. Petranovića, još i Vuk Karadžić, Ivan Mažuranić, Stjepan Car i dr Dimitrije Demeter za hrvatski jezik, a Franc Miklošič i Matej Cigale za slovenski jezik. U to vrijeme B. Petranović se bavio i prevođenjem austrijskog Općeg građanskog zakonika. O tom prijevodu napisao je i brošuru 1850. god. u Beču. Svakako ovaj je rad bio ogroman doprinos u borbi za uvođenje našeg jezika u upravu i sudstvo.

Nakon povratka iz Beča u Zadar, Petranović uz ostale aktivnosti, nastavlja s radom oko pravne terminologije. Daje inicijativu da se pokrene prvi pravnički časopis kod Južnih Slavena, u čemu je uspio i 1851. i 1852. god. izlazio je u Zadru takav list pod imenom »Pravdonoša«, u kojem je Petranović bio glavni suradnik, a urednici su bili prvo Ante Kuzmanić, a poslije njega Ivan Danilo. Da bi pomogao u stručnoj praksi pravnicima i upravnim službenicima, izdaje u Zadru 1862. god. knjigu »*Ručna knjiga najnuždnijih pravdoslovnih riečih, izriekah i obraznicah*«. Ako se nešto pažljivije upoznaju i prate prilike našeg naroda u Dalmaciji u XIX st., odmah se uočava krupna važnost ove akcije za utvrđenje naše pravne terminologije, jer je to osnov u borbi za uvođenje narodnog jezika u javni život pokrajine. A to nije samo kulturna, nego i politička akcija tog vremena.

Širina poznavanja stanja u narodu, kao i širina osobne kulture Božidara Petranovića nije ga mogla ostaviti po strani na drugoj djelatnosti, koja je bila vezana na rad oko kulturnog izdizanja naroda, a s tim u vezi ne samo širenje pouke i zabavnog štiva, nego i *književnosti* uopće. Taj je rad počeo rano, odmah nakon završetka studija. Petranović dobro poznaje Gajeva nastojanja i Narodni preporod, koji dobiva sve veći zamah i snagu. Prije stupanja u državnu službu pokreće književno-poučni časopis 1836. god. u Zadru pod nazivom »*Ljubitelj prosvještenja*«, koji je sadržavao priloge iz poezije i proze, te redovito ljetopis pravoslavne crkve u Dalmaciji. Petranović je uredio prvih šest godišta, tj. do 1841. god., kad više nije mogao vršiti uredničke poslove zbog spriječenosti u službi. List je prve dvije godine imao podnaslov »Srbsko-dalmatinski almanah«, a potom »Srbsko-dalmatinski magazin«. Iz-

lazio je uz razne poteškoće do 1873. i tada je zbog pomanjkanja pretplatnika prestao s izlaženjem.

Petranović je pokušao u ovom godišnjaku okupiti i pisce koji pišu latinicom, Hrvate, te je nešto u tome uspijevao. Međutim, poslije njegova uredništva prevladava vjersko značenje pisanja, pa tako i taj pokušaj propadne. Petranović surađuje u raznim književnim i poučnim časopisima. Bavi se i prevođenjem.

Zanimljivo je da Petranovića mnogo zanima povijest književnosti. Ne samo da je čita i proučava nego se i priprema da izda niz knjiga o njezinu razvoju. Uspijeva 1858. god. izdati prvu knjigu u Novom Sadu, *»Istoriju književnosti«*, u kojoj je obradio stari vijek svjetske književnosti.

No već se približava vrijeme da ostvari svoju namjeru još iz 1849. god. kad je započeo novčano skupljanje za osnutak društva *»Matice dalmatinske«*.

Poslije listopadske diplome 1860. god. zajedno s Ivanom Danilom pokrene akciju za odobrenje rada Matice, pa su konačno pravila odobrena 1862. god. i iste je godine započeo rad Matice dalmatinske. Prvi je predsjednik Petranović, koji ostaje na čelu Društva sve do svoje smrti 1874. god. Pisati o počecima organiziranih kulturnih djelatnosti preporoditelja u Dalmaciji, znači pisati i o Matici dalmatinskoj, a to ujedno znači i pisati o upornom radu i zalaganju njegova predsjednika Petranovića. Za njegovo vrijeme pokrenuta je važna publikacija godišnjak »Narodni koledar«, od koje je izišlo 12 knjiga i uz to još 8 drugih knjiga. S obzirom na tadanje prilike, to je bio vrijedan uspjeh. Što je najvažnije: ucrtani su putovi i staze, kao i forme kulturnog rada u pravcu koordiniranja s političkim akcijama narodnih preporoditelja.

Posebnu pak pažnju izaziva Petranovićev *znanstveni rad*. Već se u nekim člancima zapazilo da je pisac sklon kritičnu pisanju i temeljitu proučavanju i obradi teme o kojoj piše. Kao pravnika privlačila ga je tematika iz pravne povijesti. Naročito je zapažena njegova veća rasprava *»Zakoni i ustanove dalmatinskih gradova«* u zadarskom »Pravdonoši«, u kojoj među prvim našim piscima ukazuje na važnost pravnih instituta u statutima i propisima primorskih gradova. Jezičnu problematiku ne obrađuje publicistički, niti se njegovi radovi s tog područja mogu tako tretirati. Uz to je zapažena njegova rasprava *»Bogomili, crkva bosanska i Krstjani«*, Zadar 1867. god.

No tada već postoji naša znanstvena ustanova Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, gdje se 1867. god. održava prva izborna skupština, na kojoj bude B. Petranović zajedno s drugim Zadraninom, Ivanom Brčićem, izabran za pravog člana

te Akademije u filozofsko-juridičkom razredu. To je bilo zasluženo priznanje. Tako Zadar na prvoj izbornoj skupštini Akademije dobiva dva akademika — Ivana Brčića i Božidara Petranovića.

Nakon toga Petranović se intenzivnije nastavio baviti znanstvenim radom, pa je u nekoliko godina objavio u prvim knjigama Rada Jugoslavenske akademije četiri zapažene rasprave: 1. *O osveti, mirenju i vraždi po negdašnjemu srbsko-hrvatskome pravnom običaju* (Rad, knj. 6, god. 1869), 2. *O robstvu. Po srbskim spomenicima i štatutima primorsko dalmatinskih gradova* (Rad, 16, 1871); 3. *O pravu nasljedstva kod Srba na osnovu pravnoga običaja i pisanih spomenika* (Rad, 23, 1873); 4. *O kmetstvu po srbskom uobičajnom pravu, po ustanovama Dušanova zakonika i po statutima dalmatinskih gradova* (Rad, 30, 1874).

Ali te godine dolazi i smrt, jer mu liječenje u Mlecima nije pomoglo i tamo umire. Njegov je znanstveni rad dobio priznanje i u drugim zemljama, u kojima je biran za člana znanstvenih društava. Tako je, osim u Beogradu, biran za člana u Odesi, Carigradu, Mecklenburgu i dr.

Božidar Petranović je vrlo zaslužan javni i znanstveni radnik Dalmacije polovinom prošlog stoljeća. On nije samo osobni stvaralac, nego je i odličan organizator, koji je omogućio nizu naših kulturnih radnika da razviju svoje sposobnosti i doprinesu kulturnom razvoju naše pokrajine u prošlom stoljeću. Prema nacionalnim pitanjima imao je od prvog časa pravilan stav, pa je zbog toga mogao stvarati oko sebe ne samo suradničku i iskrenu klimu nego i izazvati entuzijastičko raspoloženje u radu za narod, koji je toliko pomoći i aktivnosti trebao od malog tada broja svojih intelektualaca. A među njima bio je jedan od istaknutih i svijetao primjer baš sam B. Petranović, kome s ponosom i zadovoljstvom odajemo danas pažnju i priznanje otkrivanjem njegova poprsja u ovom perivoju, a kraj njegovih drugova, članova Akademije, u kojoj su nesebično djelovali.

Dozvolite da poprsje Božidara Petranovića otkrijem. Neka mu je slava i velika hvala!

Darovnica Petra Krešimira IV o našem moru izdana u Ninu 1069. god. a sačuvana u ovjerenom prijepisu iz 1248. godine u Historijskom arhivu u Zadru

Dolazak predsjednika Republike Josipa Broza Tita u Zadar 28. kolovoza 1969.

Dolazak Tita u Nin 28. kolovoza 1969. god.

Tito prima zlatnu plaketu Krešimirove proslave od tajnika Odbora za Nin.

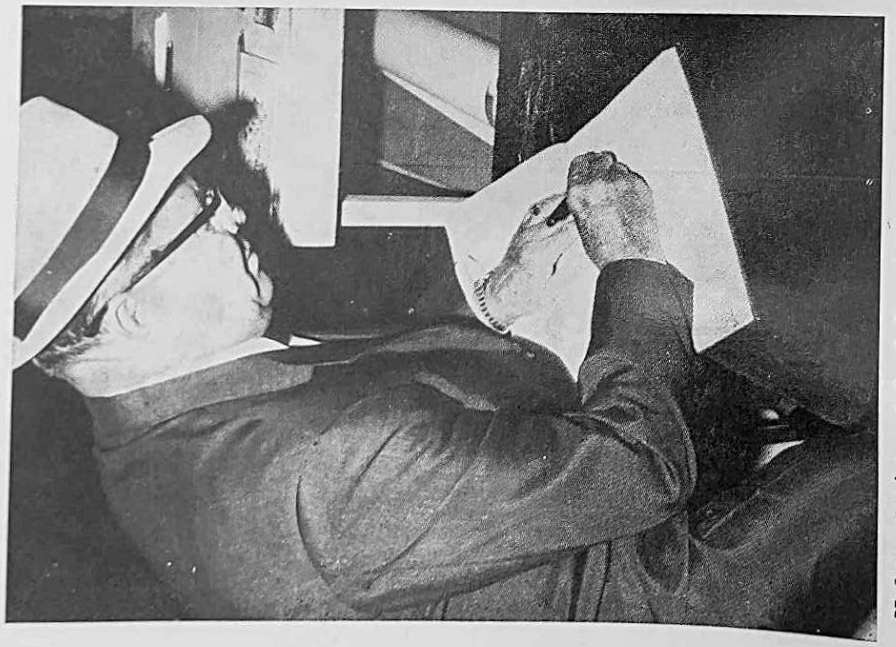

Nakon posjeta Arheološkoj zbirci Tito piše u knjigu utisaka.

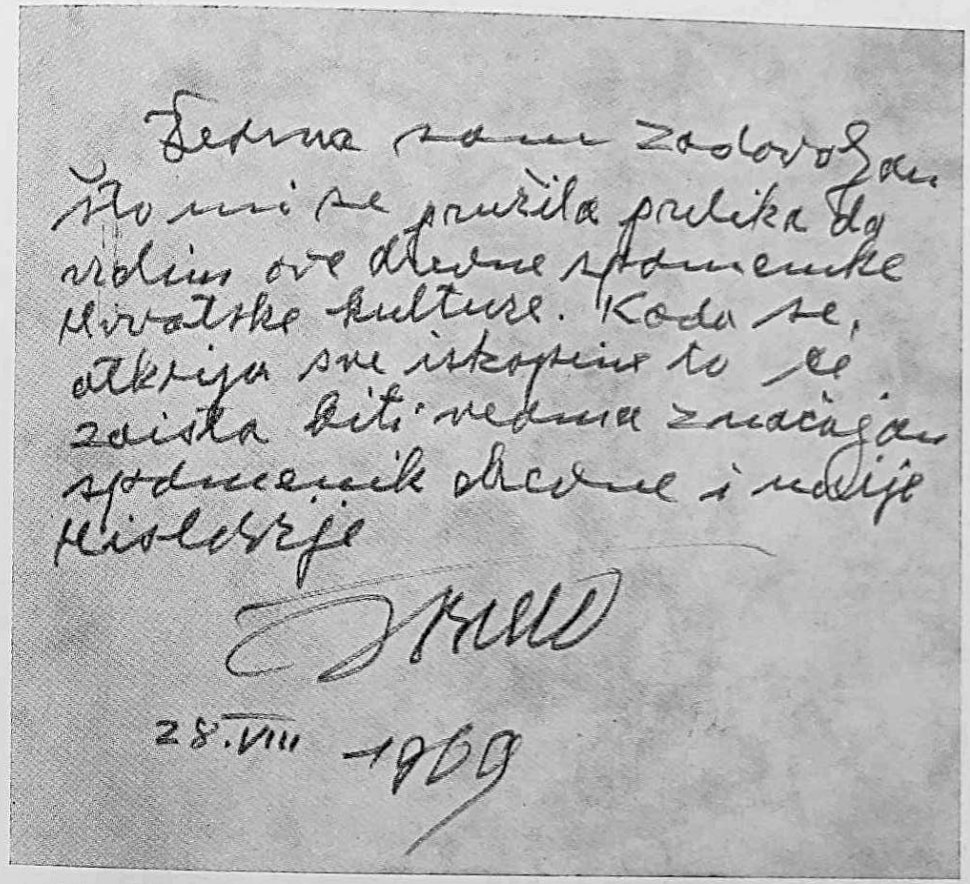

Jedna sam zadovoljan
što mi se pružila prilika da
vidim ove drevne spomenike
Hrvatske kulture. Kada se,
otkrija sve iskopine to će
zaista biti vedma značajan
spomenik drevne i naije
Historije

28.VIII 1969

Tekst Titova utiska u Ninu nakon pregleda spomenika starog grada.

Odlazak Tita iz Nina.

Akad. Grga Novak otkriva spomenik arheologu i povjesničaru dr Luki Jeliću.

Vjekoslav Maštrović otkriva spomenik dr Božidaru Petranoviću osnivaču Matice dalmatinske.

Dio učesnika skupa o značenju Nina kroz stoljeća 4. rujna 1969. god.

Govori dr Ante Strgačić

Vjekoslav Parać: Petar Krešimir IV potpisuje darovnicu 1069. god. o našem moru (plaketa).

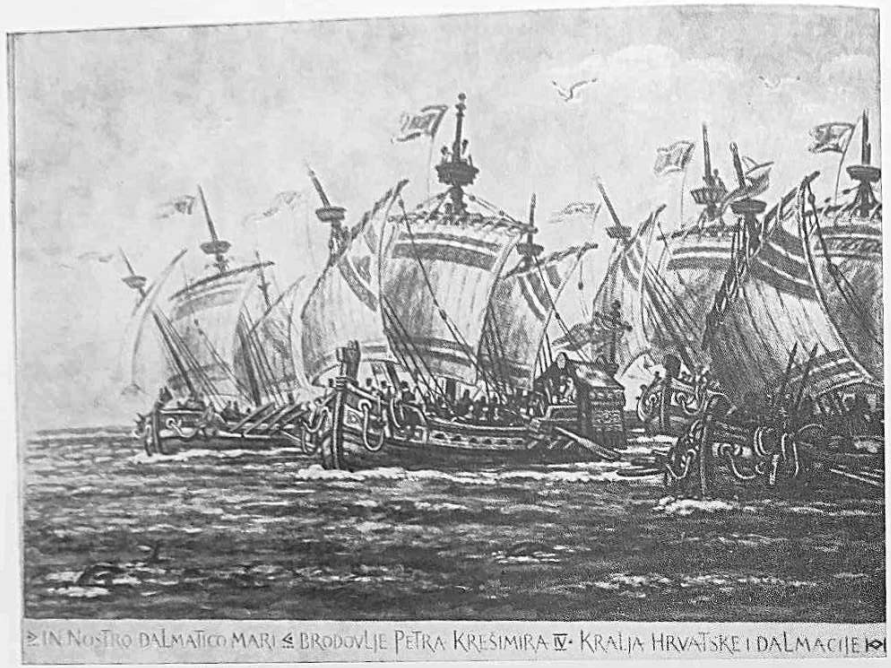

Vjekoslav Parać: Krešimirovo brodovlje 1069. god.

Na otvaranju 8. rujna 1969. izložbe generalnog urbanističkog plana grada Nina govori predsjednik JAZU Grga Novak (u sredini desno Ivo Vrhovec potpredsjednik Skupštine grada Zagreba, a u sredini Kažimir Zanki predsjednik Skupštine općine Zadar).

Predsjednik Općine Zadar Kažimir Zanki pušta u promet 9. rujna 1969. asfaltiranu cestu Zadar — Nin.

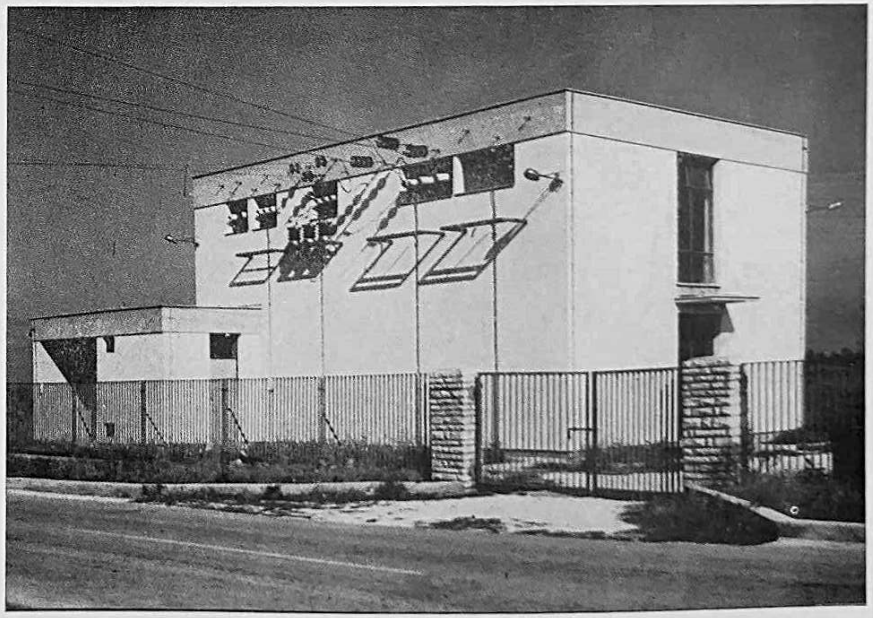

Nova 35 kV trafo-postaja u Ninu, koja je puštena u pogon 9. rujna 1969. god.

Nakon govora ninski je odbornik Krešimir Čurko, (u sredini) pustio u pogon vodovod u Ninu. Desno od njega je direktor Gradskog vodovoda u Zadru Konstantin Jurković.

Potpredsjednik Skupštine općine Split Ivo Mimica govori pred gradskim vratima u Ninu prije otkrića ploče s gradskim grbom.

Predsjednik omladinske organizacije u Ninu Branko Kuzmar govori prije otkrića spomen-ploče o osnivanju i radu prve organizacije SKOJ-a u Ninu. (U sredini je admiral Mate Jerković).

Dr Vjekoslav Maštrović otkriva nakon govora spomenik Grguru Ninskom, rad kipara Ivana Meštrovića.

Akad. dr Grga Novak otkriva spomen-ploču o 900-godišnjici Krešimirove darovnice o našem moru.

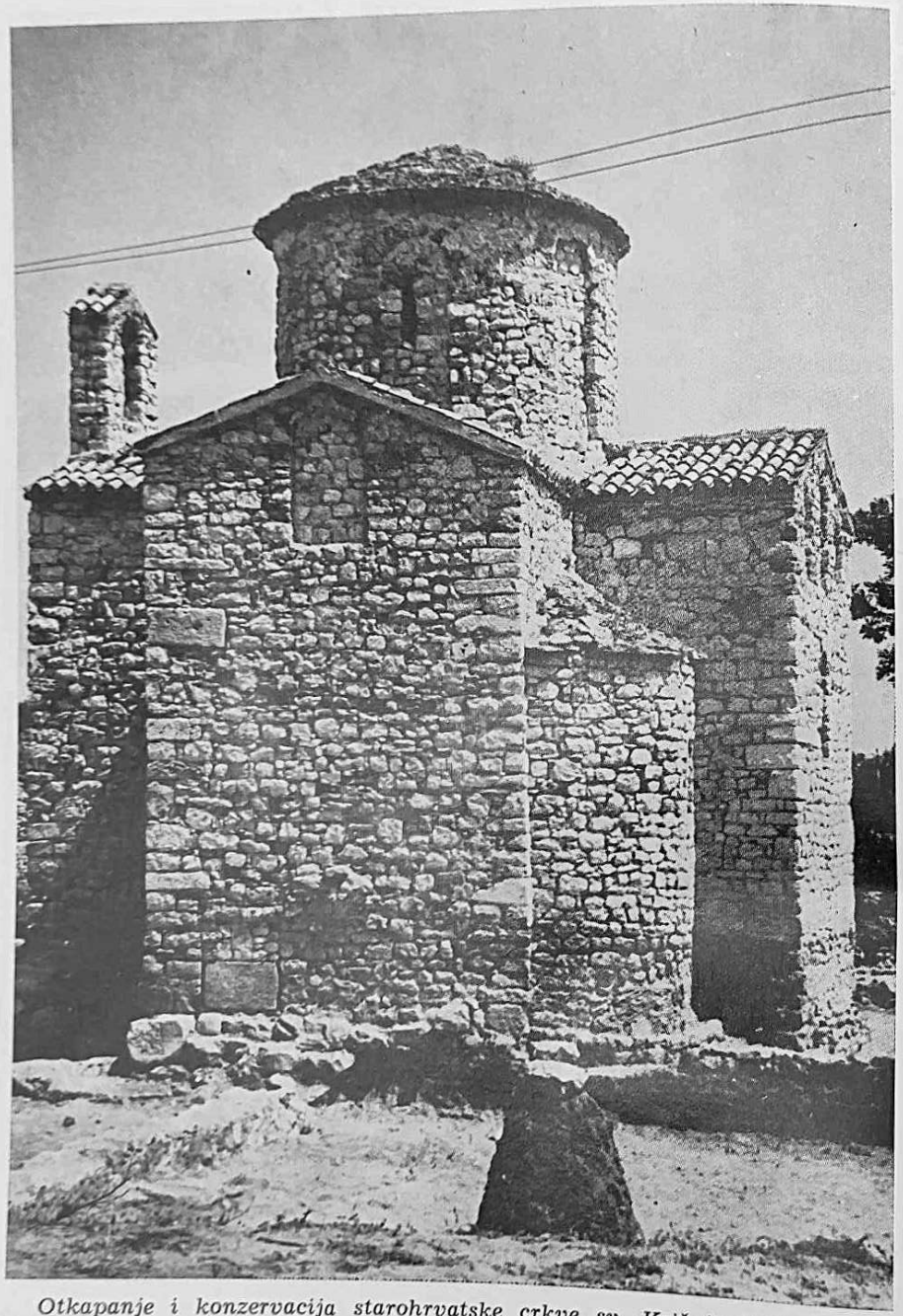

Otkapanje i konzervacija starohrvatske crkve sv. Križ iz VIII st.

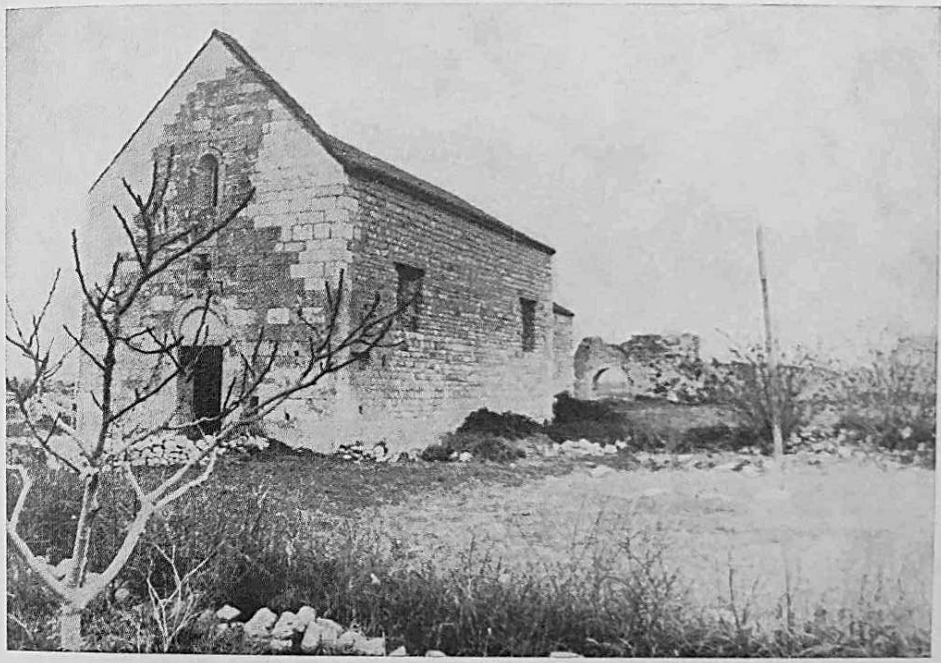

Starohrvatska crkva sv. Ambroz kod gornjih vratiju.

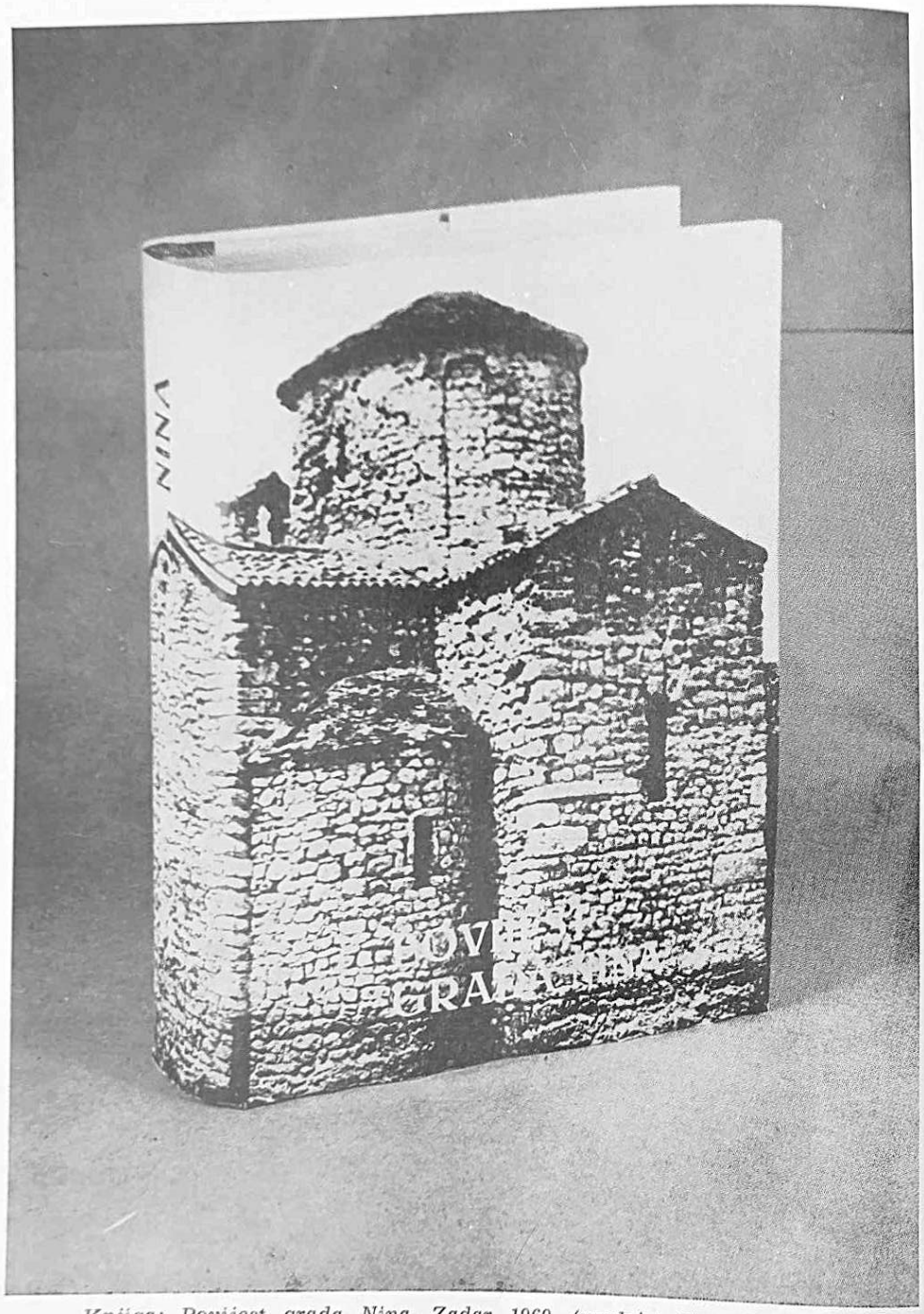

Knjiga: Povijest grada Nina, Zadar 1969. (urednici Grga Novak i Vjekoslav Maštrović).

Učesnici na svečanoj akademiji u Ninu na »Kraljevcu« u čast Krešimirove proslave i Dana RM i pomorstva.

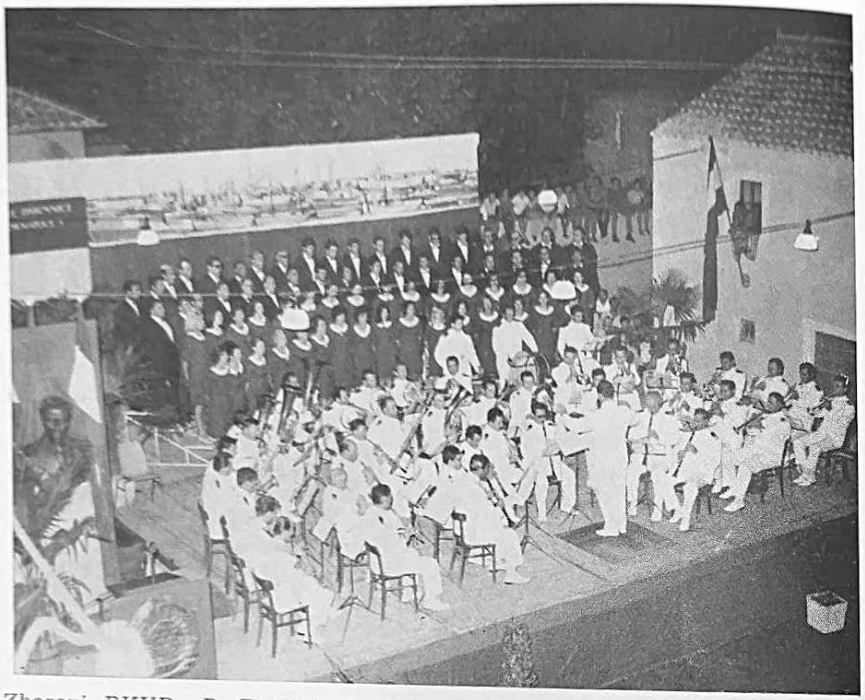

Zborovi RKUD »P. Zoranić« iz Zadra i Vojni orkestar iz Splita izvode u večer 9. rujna 1969. god. program na svečanoj akademiji na trgu Kraljevac u Ninu.

Prvi primjerci zbornika »Povijest grada Nina« u rukama uzvanika na svečanoj akademiji u Ninu.

Na akademiji govori akad. dr Grga Novak predsjednik Jugoslavenske akademije o značenju proslave u svjetlu tradicija i suvremenih potreba.

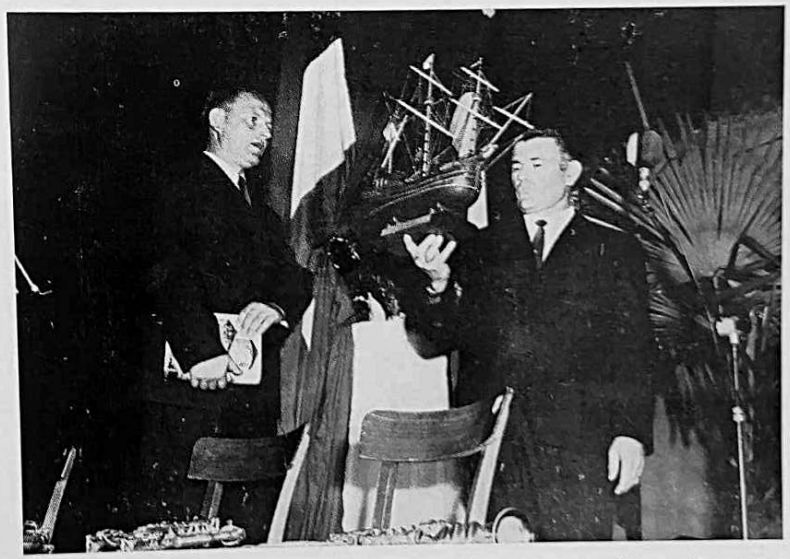

Predstavnik Dubrovnika narodni zastupnik prof. Mate Kapović predaje model dubrovačkog jedrenjaka predsjednika Mjesne zajednice u Ninu Marku Bureli.

Predsjednik Sabora SR Hrvatske Jakov Blažević govori 10. rujna 1969. god. na narodnom zboru u Ninu na trgu Grgura Ninskog.

Akad. dr Grga Novak kao predsjednik Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije predaje Pomorski zbornik knj. 7 viceadmiralu Ljubi Truti na šl b »Galeb« u ninskoj vali 10. rujna 1969.

Drveni brodovi (motorni jedrenjaci) iz okolice Nina (Privlaka, Vir) plove oko ratnih brodova u ninskoj vali.

Učesnici skupa o Ninu pred spomenikom Grguru Ninskom.

SADRŽAJ

Proslava 900-godišnjice Krešimirove darovnice o našem moru (1069—1969) 5

Prilozi

Blažević Jakov:

Govor na narodnom zboru u Ninu 10. rujna 1969. god. . . . 22

Novak Grga:

Značenje Krešimirove darovnice u svjetlu tradicija i suvremenih potreba 31

Novak Grga:

O životu i radu dr Luke Jelića 36

Maštrović Vjekoslav:

Zaslužna kulturna i znanstvena djelatnost akademika dr Božidara Petranovića 39

Ilustracije.